

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

34.

KAZINCZY FERENCZ

★

AZ AMERIKAI PODOCZ ÉS KAZIMIR KERESZTYÉN VALLÁSRA VALÓ MEGTÉRÉSE

BESSENYEI NÉMET EREDETIJÉVEL EGYÜTT KIADTA
ÉS BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA

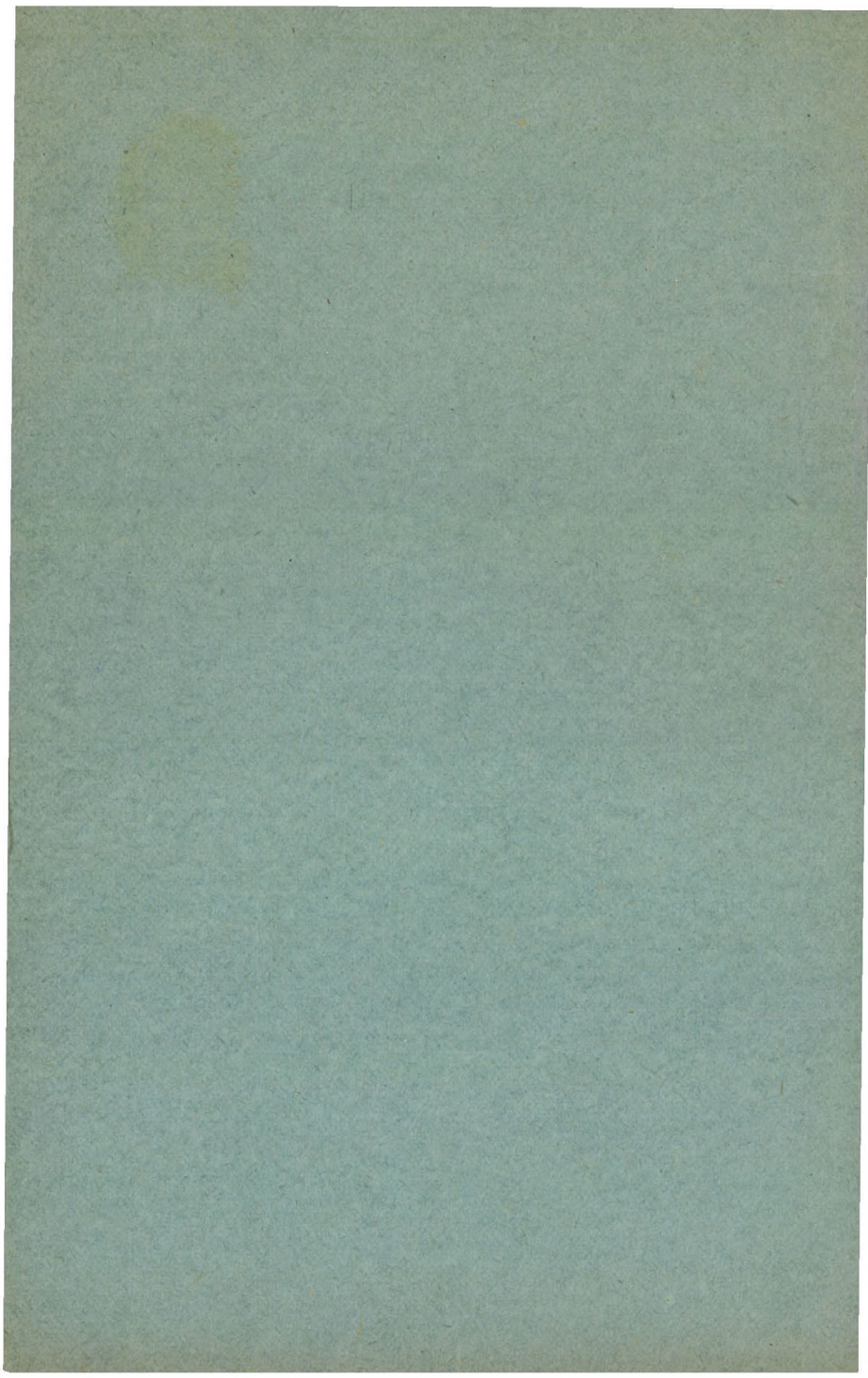
WEBER ARTHUR

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1914

Ára 1 kor. 60 f.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

34.

KAZINCZY FERENCZ

★

AZ AMERIKAI PODOCZ ÉS KAZIMIR KERESZTYÉN VALLÁSRA VALÓ MEGTÉRÉSE

BESSENYEI NÉMET EREDETIJÉVEL EGYÜTT KIADTA
ÉS BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA

WEBER ARTHUR

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1914

BEVEZETÉS.

Kazinczyban már kis diák korában kezdtek mutatkozni bizonyos írói hajlamok, minek folytán apja elhatározta, hogy fiából «könyvesináló» lesz.¹ Az apa korai halála után az anya vette át örökségképen e gondolatot és mintegy szent kötelességet velt teljesíteni azáltal, hogy fiában az irodalmi érdeklődést minél jobban fejleszti és elősegíti. Így jelent meg Kazinczy tizenhat éves korában első munkája: Magyar Ország Geographica, az az Földi állapotjának le-rajzolása, melyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szededetett stb. Kazintzy Ferentz. Kassa, 1775. Ez első műve a kis pataki diáknak egynehány kiérdemelt dicséret mellett kellemetlenséget is szerzett, úgyhogy «felfogadá, hogy neve nyomtatva soha többé nem lesz». Fogadalmát azonban csakhamar megszegte. «Házunk barátjai ostromlák anyámat, — írja Kazinczy — dolgoztasson ismét, a mi ezt felejtesse, s mindinkább látám magam is, hogy azzal magamnak, s az atyám kedves árnyékának ezzel tartozom. Egy társamnál megpillantám a Bessenyei György Americanusait német nyelven, s lefordítám azt. Bemutatám anyámnak, s ez megengedé, hogy dolgozásom

¹ Kazinczy: Pályám Emlékezete. (Nemzeti Könyvtár. Abafi kiadása.) 14. l.

mat tekintessem meg a superintendens Szilágyi fiával, ki Gyürky által neki bemutatott rajzolataimért szerete, és a kinél bizhatám, hogy annak fia, ki tavaly a geographia kiosztásakor az auctori koszorú keresésére tüzelt vala, nem fog úgy elrettenteni, mint a Gellert értekezéséért veje.² Nem csala meg reményem. Prof. Szilágyi Márton kegyesen fogadá el kérésemet, fordításomat megtekintette, megigazította, sőt vékony levén, a mit adni akarok, tüzelt, irassak magasztaló verseket, mint az academicusok szokták, midőn vékony értekezéseiket akarják megvastagítani. Megjelene a fordítás 1776-ban s ez is Kassán, e czím alatt: «Az amerikai Podoc és Kazimir keresztyén vallásra való megtérése». Anyám belé úna a játékba, s többé nem unszolt».³

A munka pontos czíme: Az amerikai Podotz' és Kazimir' keresztyén vallásra való meg-térése. Németből magyarra fordittatott Kazinczi Kazinczy Ferencz által. Kassán, Landerer Mihály' betüivel 1776. A kis könyv egy Horatiusból vett tizenkét soros latin jeligével (Horat. Ode IV. Carm. LIV. Quem tu Melpomene semel... stb.) kezdődik. Utána következő ajánlás áll:

Tekintetes Nemes és Nemzetes Nagy Ugróczi Bossányi Bossányi Susánna aszszonynak. Néhai Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Kazinczi Kazinczy József Ur, el-maradott kegyes özvegyének Nekem Érdemem felett-való Drága Nagy Jó Aszszonyom Anyámnak ezen fordításomat alázatos fiúi tisztelettel ajánlom, áldozom, szentelem.

Maga az ajánló levél a következő:

² Az itt szóban lévő személyek: Szilágyi Sámuel debreczeni superitendens; fia Szilágyi Márton sárospataki tanár; veje Öry Gábor sárospataki tanár; és Gyürky István sárospataki diák.

³ Pályám Emlékezete. 32—33. l.

Érdemem felett-való Drága Nagy Jó

Aszszonyom Anyám!

Fiúi kötelességem, azt hozza magával, hogy második szülöttemet, nem másnak, hanem Aszszonyom Anyámnak áldozzam-fel. Első szülöttemet, a' tavaly általam kiadatott Hazánk állapotjának le-ábrázolását, Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Bossányi Ferencz Urnak, nékem érdemem felett-való Drága Nagy Uram Atyámnak szenteltem. Aszszonyom Anyám már az, a' kit néhai örök emlékezetre méltó Kazinczy József Uram Atyám tőlünk meg-sirathatatlan halála után illet, valamint más fiúi tiszteltetésben, úgy ezen fordításomnak ajánlásában-is, az elsőség.

Ez ugyan elég csekély tiszteletemnek meg-mutatása: mivel egy gyermeknek az ő szülőjéhez-való tiszteleti, nem áll az Aszszonyom Anyámnak érdemes neve' ezen munkácskám' második levelére-való le-nyomtatásban; az nem annyira az Aszszonyom Anyám tiszteletire, mint ezen munkácskámnak nagyobbra-való becsültetésére szolgálván. De tudom azt, hogy sem Aszszonyom Anyám, sem pedig ezen fordításom' okos olvasói, nem azt, hanem az én igaz tiszteletemet fogják ebben tekinteni. Azért kérem alázatosan Aszszonyom Anyámat, méltoztassék meg-engedni, hogy tiszteletemre érdemes neve nyomtatása által, ezen fordításom, olvasói előtt nagyobb kedvességet találjon.

Ezzel magamat tapasztaltt kegyes Anyai Grátziájában ajánlom, 's alázatos fiúi tisztelettel vagyok és maradok — Érdemem felett-való Drága Asszonyom Anyámnak

S. Patakon 16. Febr. 1776

Alázatos Szolgája
Engedelmes Fia
Kazinczy Ferencz.

Az egész ajánlás nyolcz számozatlan lapot foglal el, utána további négy számozatlan lapon Kazinczy *Elöl-járó beszéde*,⁴ majd pedig tizennyolcz lapon magasztaló versek következnek Kazinczy Dénes,⁵ Kazinczy László,⁶

⁴ Elöl-járó beszéd.

Kegyes Olvasó!

Második munkáskám ez, melyet most terjesztek szemed eleibe. Ámbár ezt nem épen olly szándékkal fordítottam, hogy mindenkkel közöljem; hanem csak hogy azoknak, a' kik az illetén ujságokban gyönyörködnek, valami kedvet szerezzenek. De látván, hogy reménységem felett vagynak ollyanok, a' kik ezen Munkáskámnak Magyarra-való fordításán különösen örülnek, 's reménylvén, hogy többek-is léznek ezekhez hasonlók, meg-nem tartóztathattam magamat, hogy ezt többekkel-is ne közöljem?

Ez a' könyvecske Bécsben született, még pedig egy fő Magyar Cavallier szüleménye, ki nevét, nem tudom mi okból, munkájának olvasói elől el-akarta titkolni. De ha nevét munkáskájának levelei ki nem jelentették-is; azt mindazonáltal a' mint avagy csak ebből-is meg-tetszik, nyilván valóvá tették, hogy nem a' neven, 's híren-való kapdosás, hanem a' köz jóra, és kivált az Isten dicsőségére czélozó buzgóság volt itt egyedül a' vég.

En-is már, ugyan ezen végből tett fordításomat, (addig-is míg *Szerelmes Remetémmel* kedveskedhetem,) szívességedbe ajánlom, K. O. Kérlek azért kegyességed szerént velem bánni, és ez által többekre-is engem fel-serkenteni méltóztassál. Légy jó egésségben.

Irtam Sáros Patakon Böjt Első Havának 16. napján 1776.

Kazinczy Ferencz

a S. Pataki Ref. Collegban

Philos. Historiát, Mathesist

tanuló Nemes Ifjúságnak egyik Tagja.

⁵ In fratrem animo et sanguine sibi conjunctum *Franciscum Kazinczy* de eadem. Secundum diligentiae suae specimen edentem.

Gratulor Te jam tetigisse metam

Hanc secundam, sic decet esse mactum

Gloria, pulchris studiisque famam

Quærere summam.

Terhes István,⁷ Torma Mihály,⁸ Szabó Dávid⁹ és Dobay Dániel¹⁰ tollából. A tulajdonképeni fordítás számozott lapokon negyvenhét lapnyi terjedelmű.

Perge sic scriptis decorare nomen,
Care mi *Frater*, studiis celebrem
Palladem Doctam, et comitare Musas

Passibus æquis.

Perge sic faustis avibus, et ultra
Disce, Virtute Hunniacumque avita
Nomen adtollas super alta summi
Sidera coeli.

Dionysius Kazinczy, de eadem,
in. Ill. Schol. Ref. S. Patak. Philosophiæ
Rationalis Cultor et Alumnus.

⁶ In honorem Fratris sui charissimi Francisci Kazinczy de eadem.

Siccine Castalios statuis jam ascendere montes?
Ad studia, et studii das documenta *Tui*.
Care mihi *Frater*, mihi corde et sanguine juncte!
(Sectaris doctæ qui bona castra Deæ)
Ampla *Tibi* laus est Veterum versasse labores,
Atque Didymæi scandere Templa Dei.
Sic bene: currenti posthac quoque cede furori:
Merces, interitus nescia, laurus erit.

Ladislaua Kazinczy de eadem,
in Ill. Sch. H. C. add. S.
Patak. Sacræ Poëseos Cultor.

⁷ In encomium Generosæ indolis Heruli Francisci Kazinczy de eadem Duo hæc Disticha apposuit.

Magnanimus partum jam bis Puer edidit alnum,
Et petit ut doctus perlegat Orbis opus.
Quid velit, et possit, quo surgat mascula virtus,
Adspice. Vicit opus mens generosa suum.

Stephanus Terhes, Ill. Collegii
S. Patakiensis Contrascriba.

S. Patak 1776.

⁸ Híres Görög Ország tudos fiaival,
Dicsekedik Róma Böles Ciceroival,

A fordítás megjelenése után a fiatal diák e második művével is meglepte rokonait és ismerőseit. Váczy János Kazinczy leveleinek a kiadásában Beleznay Miklós tábor-

Díszes Hollandia olyan magzattal,
Kik a' böls világot őrzik irásival.
Jól vagyon: idővel sokra lehet menni,
A' természetén-is esik erőt venni;
De a' ki e' földön meg se kezd pihenni,
Már-is a' Köz-Jónak tud hasznára lenni,
Az a' bölcs Egeknek hasznos ajándéka,
Köz-haszonra termett szülék maradéka,
Méltó az ollyannak hogy minden szándéka
Véghez mennyen, és ne légyen haladéka.
Kazinczy Ferenczet illyennek mondhatjuk,
Hasznos munkásságát igen csudálhatjuk,
A' kinek Ifjú idejét tudhatjuk,
Mindazáltal már két munkáját láthatjuk.
Kevésli Köz-Jóra készültt Természeti,
Hogy csak iskolai dolgát követheti:
Hanem a' nyelvekben millyen készületi,
Örül, hogy e' világ elében teheti.
E' kis munka igen sokkal nagyobbakat,
Jó ez, de várhatunk tőle még jobbakat:
Majd ha napokat ér osztán hosszabbakat,
Öregbült elméje készít hasznosbbakat.
Ezért-is méltó vagy *Úrfi* tiszteletre,
Tőlem, 's másoktól-is igaz dicséretre,
Mig a' nap enyészet nem válik keletre,
Szép neved ne jusson soha enyészetre.

Irta Torma Mihály, A' S.

Pataki Reform. Collegiumnak
egy Méltatlan Tagja.

9

Satus ex Jove Frater Iphicli
Juga scandit, ut ardua Calpes,
Abylaëque cacumina Montis,
Scopulos imitantia celsos;
Jaculo calami vice functo,
In eis notat hoc: *Nihil ultra.*

noknak két köszönő-levelét közli 1776 december 29-ikéről.
Ugyanaz nap Beleznayné Podmaniczky Anna Mária is

Generosus at, acce *Kazinczy*,
Tener Hunniaci incola Regni,
Calamo tenus omnia nuper
Patriae loca, flumina, montes,
Per et Oppida currit et Urbes,
Notat, hoc tacitus simul addit:
Reor, est mihi, *Non nihil ultra*
Aprico dat hic ergo libellus,
Quod erat tacite ante volutum.
Docet insuper: *Inclita Virtus*
Fugit otia; crescit eundo.

Az az:

Hercules fel-hágván a' Calpe hegyére
'S a' sugár Abyla magas tetejére
E' szókat ír a' hegy szömlődökére:
Itt értem-el immár mindennek végére.
De *Kazinczy Urfi* hogy *Magyar* Hazáját,
A' minap el-járta Duna, Tisza Táját,
'S le-rajzolására *aptálta* pennáját,
Sok van hátra! erre nyitotta-fel száját,
Azt mutatja tehát e' könyv fordítása,
Hogy naponként bé bé telik fogadása,
De annak egyszer 's mind világos lámpása,
Hogy a' dolgoztatás a' *Virtus* pajtása.
Dolgozgasson-is a' *Virtus* az *Urfi*ban,
Haza hasznát néző igaz Hazafiban,
A' fény kárt ne tégyen hire szárnyaiban
Éljen, ha meg-hal-is tsinnos virtusiban.

Has virtuti Prænobilis Heruli Francisci
Kazinczy de eadem, assuit alas
David Szabó, Ill. Scholæ
Ref. S. Patak. Civis.

¹⁰ Honori et meritis prænobilis heruli Francisci Kazinczy
de eadem. Historiam Americani vertentis feliciter, applaudit.

Quem Natura potens largiter imbui
Divinis animæ jussit honoribus,

megköszönte Kazinczynak a megküldött fordítást. Le-
velének első sorai következőképen hangzanak: «Kedves

Nec non quem placido lumine conspicit,
Nascentem gremio Melpomene tegit,
Hunc quæras: quid agat? non dubitat *Tibi*
Quærenti intrepido dicere pectore:
Implet deliciis me sapientia,
Felix flamma fovet pectora, suaviter
Urgens, nil verear fortia quælibet
Ferre, ut promeritæ præmia gloria
Tollendo, Superiorum insererer choro.
O! vere ingenua hæc vita, perennibus
Dignanda est titulis! apprime splendidi
Affulsere dies, cui pia Numina
Longe continuis sic frui honoribus
Non parca dederant, quod satis est, manu.
Heu felix nimium, terque beatus es
Tu! quem Gloria, Laus Stemmaque Nobile
Urgent, ne celeri fama sepultui
Mandetur, faveant nunc Pia Numina
Coeptis, atque bonis auspiciis beent.
Ut laudes operis fama benignior
Seris exhibeat posteritatibus,
Et numquam taceant secla, canentia
Immortale decus Nobilis indolis.

A' kit a' Természet olly bölcsen formála,
Hogy le-tett Isteni Lélek légyen nála,
Kire Melpomene jó szemekkel nézett,
'S reá Bölcsességet áldással intézett.
Ezt kérdezzed-meg bár: mi lakik szivében?
Meg-felel, 's ezt mondja bátran örömében:
Az igaz bölcsesség nékem ékességem,
Ebben gyönyörködöm 's ez a dicsőségem.
Érzem, hogy olyan láng belől szivemen sért,
A' melly buzogtatja bennem a' Nemes vért;
Kész vagyok mindenen keresztül-is menni
'S úgy a' Dicsőségnek részesévé lenni.

Eöcsém Uram! Iffjui idejéhez képest, a közjóra született Nemes elméjének Remek munkáját annyival kedvesebben vettem: mivel azelőtt Német nyelven kezemen megfordulván, olvastam is». Ismerősein kívül azonban megküldte művét az eredeti szerzőjének Bessenyei Györgynek is, a kit egy fordításához mellékelte levéllel keresett fel 1776 deczember 10-ikén, a miből nyilvánvaló, hogy a munka, mely február 16-ikán már készen volt, csak az esztendő végére került ki a nyomdából. Bessenyei Kazinczy küldeményét meleg levélben köszönte meg. Levelében következőképen ír:

«Bizodalmas drága Nagy Jó Uram!

Sáros Patakról 10^a Decembr. 1776 hozzám felküldeni méltóztatott Levelét épen ma 11^a Febr. vészem. Fájlalom, hogy annak minden sorjában hozzám megmutatott valóságos emberi szívének nemes indulataira,

Ez a' nagy nyereség, 's ez a' dicső élet!
 Ámbár fontolja-meg akármelly itélet.
 Illyen a' virtussal meg-tellyesedett szív,
 Méltó hát, hogy légyen minden eránta hiv.
 Bóldog azért kinek adták az Istenek,
 Hogy dicsősségére légyenek mindenek.
 Te-is, kinek szived' táplál oly tüzeket,
 A' mellyek búzdítják a' Nemes sziveket,
 Bóldog vagy, el-érted mert azt az értéket,
 A' mellyben a' hir 's név tészik a' mértéket.
 Kedvezzenek tehát ebben az Istenek,
 A' jó hir, dicsősség, barátid légyenek.
 Éljen szinte munkád a' végső időkig,
 Nemes indulatid mindég hirdetőkig.
 Jó végre mennjen-ki sok illy dicső szándék,
 Mellyre nagy kegyelem légyen az ajándék.

Daniel Dobay de eadem,

Ill. Scholæ Ref. S. Patak. Civis.

bár ártatlanul is, ily későn felelhetek. Az olyan különös kedvezésre méltó tulajdonságok, melyeket az Urnak inkább Isteni gondviselés 's természet adtak, mint kevés esztendeiben még el-követett szorgalmatossága által azokat megszerezhetne volna, nem csak engemet, kit az emberiség mindenkoron megilletődésre hoz, de a vad természetű embereket is, magokhoz vonzó szeretetre kényszerítik. Tehát az olyan Ifjak mint az Ur, nemes munkáiknak elő mozditására Isten és természet által szabadokká tétetvén, szabadságot azokra egy oly gyenge halandó társaktól, mint én vagyok, önnön elsőségek vagy Prærogatívájoknak sérelme nélkül nem kérhetnek. Valamit az Ur munkámnak fordításában el-követett, igen is helyben hagyom, és attól sem tartok, hogy magyarsága kellemetes ne lenne, mit előttem hozzám küldött Levele bizonyít. Hiv tiszteletét, melyel, mint írja, munkámhoz viseltetik, egész indulattal köszönöm, és kesergem aztat, hogy ily Nemes tiszteletnek azokban oly érdemetlen és tsekély tárgya találtatott; még is azon személyéhez való szeretetre kér az Ur, hogy véle minden munkáimat közölni ne terheltessem; mely eránta való kötelességemet minden magát arra elő adandó alkalmatosságban annyival serényeb indulattal fogok elkövetni, hogy erre az Urat, mint annak okát, valósággal érdemesnek lenni itélem, kinek Levelében minden sorját a' betsület, tisztesség, s felső dolgokra való nemesi vágyodások rajzolták. Illyen meg esmertető jelei szoktak az igaz emberiségnek lenni, melyek a' gyenge ifjúságot is erköltsi tulajdonságaikra való nézve közöttünk tanácsos és kellemetes öregséggé tészik. Ne szünnjön meg az Ur szívének hajlandóságai után menni, és az emberi viselt dolgoknak ahoz a ditsősségéhez közelíteni, melyre szemeit csak nem bölsőiből láttatik vetni. Erre törekedjen,

bátor szívvel meg kívánván minden viszontagságokat haladni, valamellyek magokat Nemes igyekezetének ellene szeghetik, hogy magát az ily férjfiúi hartz által is azon tiszteletre s szeretetre mindenkor érdemesebbé tehesse, mellyel maradok

az Úrnak

Béts 11^a Febr. 1777

igaz köteles szolgálja
Bessenyei György.

P. S. A számomra fel ajánlott Exemplárokból, bővebb szivességét az Úrnak köszönvén, tsak egyet kérek ki magamnak.

Szilágyi Márton Tiszteletes Professor Uramat, több T. előljáróival együtt az Úrnak igaz hozzájuk hajlandó szivességgel köszöntöm.»¹¹

1777-ben Kazinczy nagybátyjával felutazott Bécsbe, a hol Bessenyeit is felkereste, de nem találta otthon. «Cseléde megnyitá szobáját — írja e látogatásról — s dolgozó-asztalán irtam meg neki leveletem, pastellben festett képe előtt, mely asztala felett függge.»¹²

A következő év elején Baróti Szabó Dávid klasszikus versmértékű költeményeivel ismerkedett meg. Olvasásuk hatása alatt disztichonokban írt levéllel kereste fel B. Szabót, elküldve neki munkáját. B. Szabó disztichonokban köszönte meg Kazinczy küldeményét 1778 március 8-ikán.¹³

Kazinczy nyilatkozatából és Bessenyei leveléből kétségtelen, hogy a fiatal pataki diák Bessenyeinek egy

¹¹ Az említett leveleket l. *Kaz. levelezése* I. 6—9. l.

¹² *Pályám Emlékezete*. 36. l.

¹³ Ezekre vonatkozólag l. *Pályám Eml.* 37. l. és *Kaz. levelezése* I. 9—10. l. Toldy Ferencznek Váczy Jánostól elfogadott azon állítását, hogy Kazinczy már 1777 folyamán meglátogatta B. Szabó Dávidot, nem tartom nagyon valószínűnek.

német művét fordította magyarra. Bessenyeinek e munkája mindezeideig ismeretlen volt. Szinnyi József kéziratosa műnek gondolta, a melynek megjelenéséről nem volt tudomása.¹⁴ Legutóbb pedig Császár Elemér említi, hogy Bessenyei eredeti művének «megjelenéséről nincsenek adataink».¹⁵ Többi irodalomtörténészünk, ha nem is jelenti ki egyenesen, hogy Bessenyei műve előttük ismeretlen, állandóan helytelen czímmel *Die Amerikaner*-nek emlegetik, a miből nyilvánvaló, hogy csak Kazinczy nyilatkozata után indultak.¹⁶

Bessenyeinek ez eddig ismeretlen művét sikerült megtalálnom a budapesti református theologiai akadémia Ráday-könyvtárában. A munka czíme: «*Der Amerikaner*. Wien, gedruckt bey Leopold Kaliwoda auf dem Dominkanerplatze. 1774». Jelzete: Lit. 2499. A könyvtárba még Gróf Ráday Gedeon, a költő és könyvgyűjtő idejében került. A papirkötésű fedél belső oldalán Rádaynak sajátkezű bejegyzése olvasható (Nr. C. 3. R.). A számozott negyvennyolcz lapból álló kis munka egybe van kötve egy másik német nyelvű nyomtatvánnyal, melynek czíme: «*Masuren oder der junge Werther. Ein Trauerspiel aus dem Illyrischen. Frankfurth und Leipzig. 1775*». Szerzője Friedrich Bertram «aus Siebenbürgen» állítólag illyr nyelvből fordította e szentimentális színdarabot, melybe azonban Goethe *Werther*-éből egész részleteket átvett.

Bessenyei munkája névtelenül jelent meg. Kazinczy

¹⁴ Magyar Írók. I. 1001. l.

¹⁵ A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században. 1913. 90. l.

¹⁶ Pintér Jenő: A magyar irodalom története Bessenyei György fellépésétől Kazinczy Ferencz haláláig. 1913. II. 4. l. — Váczy János: Kazinczy Ferencz (Költők és Írók) 1909. 9. l.

mégis tudta, hogy ő tőle való. Valószínűnek tartom, hogy Bessenyei műve megjelenése után küldött belőle ismerőseinek. Így kerülhetett Ráday birtokába, és így Bessenyei ajándékaképen juthatott Beleznayékhoz is. Beleznay Miklós tudvalévóleg Bessenyei hatalmas pártfogója volt, a ki mint a ref. egyház kurátora Bessenyeit a protestáns egyház ágensévé tétette meg. Így küldhetett Bessenyei művéből Sárospatakra is, sőt lehet, hogy magának a sárospataki kollégium könyvtárának is küldött egy példányt. A kollegium bibliothekariusus ekkoriban Kazinczynak egy barátja Szathmáry Mózes volt, a ki a hozzá jutó új könyveket rendesen odakölesönözte Kazinczynak. Ő volt az, a ki Báróczy Marmontel-fordítását, ő, a ki Baróti Szabó Dávid költeményeit adta a kezébe.¹⁷ Feltehető, hogy «társa», a kinél megpillantotta Bessenyei munkáját, szintén Szathmáry Mózes, a kollegium könyvtárosa volt.

Bessenyei ezen munkája 1774-ben jelent meg. Valószínű azonban, hogy előbb írta. Bessenyeinek összesen két német nyelvű műve jelent meg. Az egyik *Der Amerikaner*, a másik *Geschäfte der Einsamkeit*, a melynek végén francia leveleket is közöl. Egy ilyen francia levélnek a végén érdekesen nyilatkozik nyelvtanulásáról. Valószínű, hogy ezen levele is 1775-ből való mint az előtte álló. «Pardonnez ma foiblesse dans cette langue admirable. Vous etant françois, vous prétendez toujours, que je vous ecrive en françois, et vous ne faites pas attention à ce, qu' à l'age de 23 ans je ne savois encore rien de votre langue, et qu' à l'age de 19 ignorant aussi l'allemand j'étois obligé d'employer mon tems presque entierement pour me faire connoitre un peu cette langue,

¹⁷ Pályám Emlékezete. 23, 36—37. lk.

si vaste et si difficile à apprendre; elle est la langue de mon souverain.»¹⁸ Egy másik munkájában pedig a *Galant Levelek*ben következőképen nyilatkozik dolgozásáról: «Ezek a' Levelek próbára tsináltattak Magyarba leg először oly végből, ha módjokat annya nyelvünk meg-szenvedi-é. Külömben az irás módja az Anglusoknál már régen szokásba van. E leveleket leg először 1771 be ugyan magam németül irtam, és ugy németből fordítottam magyarra 1778 ba. *Minden munkáimat e' szerint készítettem próbára a' magyarságban*».¹⁹

E két nyilatkozat érdekes bepillantást enged Besenyei tanulásába. Tizenkilencz éves korában felkerül Bécsbe és még nem tud németül. Ekkor neki veti magát a tanulásnak és folytonosan tanul. 23 éves korában annyira bírja a németet, hogy már a franczia megtanulásába is belekezd. A német nyelvet azonban nagyon nehéznek találta, úgy hogy sok esztendei tanulás után sem tudta teljesen elsajátítani. Nem tévedünk talán, ha azt hisszük, hogy Bessenyei német nyelvű munkái eredetileg nyelvgyakorlás céljából készültek. Arra látszik legalább vallani, hogy még magyar munkáit is előbb németül írta meg. Valószínű, hogy ilyen nyelvgyakorlat eredménye volt *Der Amerikaner*-je is, mert az a körülmény, hogy a *Galant levelek*-et hét esztendei pihenés után adja ki, arra enged következtetni, hogy első német kiadását is hosszabb ideig hevertette. Leginkább azonban a nyelvgyakorlat volta mellett szól az a sok hiba, mely művében van, az a kezdetlegesség a stilizálásban, az a bizonytalanság a nyelv használatában, az a naivan tapo-

¹⁸ Die Geschäfte der Einsamkeit. Wien, J. Gerold. 1777. 76—77. l.

¹⁹ Galant Levelek. 1779. (Jegyzés.)

gatódzó keresés, mely minden sorából kiténik. Másik német nyelvű munkája aránylag ezen a téren is már haladást mutat. Az *Amerikaner* azonban egy németül tanuló diák szerzeményének a benyomását teszi az olvasóra.

Mint annak a nagy küzdelemnek bizonyítéka, melyet a rendkívül nagy akaratú Bessenyei György a német nyelv nehézségeivel vívott, életrajzi jelentősége is van e munkának. E jelentőséget még fokozza a munka elején levő előszó, melynek itt-ott valósággal érthetetlenül dadogó szavaiból végtelen hála és szeretet áramlik ki: hála Bécs iránt, szeretet királya iránt.

BESSENYEI GYÖRGY

★

DER AMERIKANER

KAZINCZY FERENCZ

★

AZ AMERIKAI PODOCZ ÉS KAZIMIR
KERESZTYÉN VALLÁSRA VALÓ MEGTÉRÉSE

Bessenyei előszava.

VORREDE.

Nicht in unseren Zeiten haben erst die Gemüther angefangt die erhabene Gegenstände der Welt in tiefer Demuth zu betrachten, und zu bewundern; nicht in diesem Jahrhundert lässt es sich zum erstenmal sehen, wie wohlerzogene, und unterrichtete Seelen ihre Dankbarkeit gegen ihre Wohlthäter bey der Nachwelt verewigen: der Himmel war immer gütig, und die Natur hörte auch nie auf, erkenntliche und edle Geschöpfe in ihrem Schosse zu tragen.

Mein Gegenstand ist gross, dessen Wohlthaten ewige Nahrungen für mich sind; folglich, die Dankbarkeit auch, welche ich zeige, ist eine solche Eigenschaft in mir, welche ich nicht vergessen, oder verlieren könnte, ohne mich in eine Missgeburt der Menschlichkeit dadurch zu verwandeln.

Wienn ist meine Wohlthäterinn, diese dritte Königin der Welt; sie nahm mich aus dem Staube auf ihre Armen auf, um mir die Wunder der Erschafung, ihre eigene Grösse, und die Bestimmung meines Daseyns zu zeigen. Es ist Zeit mich zu rühren, um ihr zu empfinden zu geben, dass mich die Pflege der ernährenden Natur ihrem Schosse nicht ersticket hat.

Ein getreues Kind verlässt mit seiner Geburt den Leib seiner Mutter, betrachtet das Licht, fängt an das Leben in sich zu spühren, denkt an seinen Ursprung, und gerührt bey diesen Gegenständen, läuft seiner Mutter nach, um bey ihren Füßen für sein Leben dankbar zu seyn. So muss ich dieser

weisen, mächtigen, und herrschenden Mutter nachlaufen, nachdem als ich alle Gegenstände betrachtet habe, welche sie mir darstellte.

Wienn, diese alte Krone der Erden empfängt die Dankbarkeit von ihren Kindern so häufig, dass diejenigen, die nicht eine erhabene und durchdringende Stimme haben, mit ihrem Opfer nicht zu ihren Füßen gelangen können. Dieses ist mein Schicksal auch, und bey dem muss ich bleiben. Ich rede aber nur zu denen, welche, wie ich, die Grösse dieser Stadt von Weitem nur betrachten, und doch an ihren Gesätzen gebunden sind, wo das Schicksal so vieler Nationen ruhet.

Ihre erstgebohrne Kinder, als Minister ihres unsterblichen Ruhms, und ewige Stütze ihrer Grösse, werden durch eine stille Betrachtung in ihrem Geiste oft ermüdet, um gerechte Gesetze nach den Willen Gottes und der Natur, den Völkern in der allerhöchsten Macht vorschreiben zu können. Diese mächtige Kinder des Thrones, bey dem Ruder der Regierung, in den unermässlichen Abgrund der Staatsklugheit versenket, von unterschiedlichen Sitten, Gesätzen, Zufällen, Leidenschaften herumgeworfen, und gequälet, zeigen sich der Welt in ihrem Betragen doch allemal ruhig, und still; so sind die geheimen Rechte der regierenden Politique bestimmt, welche sich nur alsdenn zeigen, wenn sie schon mit dem Schicksale der Nationen verknüpft sind; so fügen die Minister in dieser prächtigen Stadt den grossen belebenden Pulsader der Regierung zusammen, in welchem das Leben der Völker, und Staaten fliessen soll. Das Herz, als eine reine und unerschöpfliche Quelle dieses goldenen Flusses öffnet sich auf dem Throne, welches ihre angenehme Ufern, die Welt, und ihre unzählige Pflanzen noch nie mit mehr Ruhm, Glanz, Majestät, Macht, und Wohlthaten überschwemmte, als von 30. Jahren her.

In dieser Zeit wurde die Schwäche der alten Jahren von der Stärke eines neuen Lebens gezwungen zu verschwinden. Die Gemüther werden zu der Beförderung des allgemeinen

Bestens eifriger; die denkende Seelen werden immer tiefer und mächtiger die vernünftige Gesätze der Sitten, aus Religion, und Menschlichkeit zu machen; die dunkeln Vorurtheile der alten Jahrhunderte werden zernichtet; Hoheit, Glanz, Pracht, Ruhm, zieren diese Stadt neuerdings, welche die Augen der Welt an sich ziehet, und in den goldenen Zeiten ihres Alters vor unsern Augen schimmert; Künste, Wissenschaften sind in ihrer Jugend da, und haben die Reitzungen einer starken und gesunden Lebens; der Adel, grossmüthig stolz in der Hoheit seines Alters, zählet in den ruhmwürdigen Geschichten der Jahrhunderten die grosse Thaten seiner Ahnen. Diese Grossen scheinen in ihrem Betragen die Welt zu verachten, welche ihrer Grösse, Pracht und Erfahrung schon kein unbekanntes Vergnügen und Wunder zeigen kann. Belebt und bekleidet von den Strahlen der allerhöchsten Majestät, welche sie durch die erhabenste Tugenden regieret, tragen sie ein menschliches Gefühl in ihren Herzen, wodurch sie sich, als würdige Kinder der allerhöchsten herrschenden Macht zeigen; so sind die Gesätze des wahren hohen Adels, welche nur Grossmuth, ein menschliches Gefühl, und Standhaftigkeit für ihre Nahrung haben können; so habe ich sie in Wienn gesehen, und so haben sie mich zu ihrer ewigen Hochachtung geführt.

Eine hohe Geburt kann durch keine Tugend so viel Ruhm für sich selbst erwerben, als wenn sie für die Menschlichkeit aus Grossmuth sich zu den Kleinen, die sie erheben können, herab lässt. Nichts hat die Natur in sich selbst so Vergnügtes, so Süsses, so Tröstendes, Erhabenes, Majestätisches, Reitzendes, und Angenehmes, als die Liebe, welche durch nichts anders, als durch sich selbst kann gewonnen werden. Man muss erstlich lieben, um geliebet werden zu können; darum muss derjenige jederzeit ein Barbar bleiben, der seine Grösse in der Verachtung, oder Verfolgung derjenigen sucht, welche ihm das blinde Schicksal unterwürfig gemacht hat! Beschimpft von der Grossmuth, verflucht von der Unschuld und Gerechtigkeit, die er beleidiget, wird er

in der Welt nicht ein Mensch, sondern ein Ungeheur genannt; dieses ist die Belohnung des ausschweifenden Hochmuths, welchen nur ein niederträchtiges und unverhohlt glücklich gewordenes bauerisches Daseyn athmen kann! die Grösse unserer Stadt ist von diesem Fehler jederzeit entfernt, welche diejenigen, die sich in tiefer Demuth und Verehrung, ohne grob und keck zu seyn, zu ihrer Gnade hinwenden, mit Grossmuth und Güte vertheidiget: denn ihr ist nicht unbekannt, dass der Hochmuth eine verhasste Schwachheit ist; die Gnade aber dem Himmel, als eine göttliche Eigenschaft zugehört; folglich diejenigen, welche sich dieser grossen Gerechtigkeit nähern, nähern sich Gott.

So spricht meine Treue und Dankbarkeit in der Demuth ganz schwach: denn ich weiss, dass diese grosse Welt, grosse und erhabene Stimme fordert; aber Gott hat in der Natur, Kindern auch zu sprechen erlaubt.

Eine Sprache, welche zwar schwach ist, jedoch, weil sie der unschuldigen Natur oft mehr, als die stärkste Stimme zugehört, ist auch im Stande, Weisheit, Gerechtigkeit, Tugend, bey den Grossen zu vergnügen. Wenn ich also in meiner Schrift nicht die Stimme der Grossen haben kann, so hoffe ich solche von einem Kind in den Wissenschaften zu haben; und glücklich genug, wenn ich die grosse Seelen dieser Stadt so auch vergnügen kann, als ein Kind.

Diejenige Wahrheiten, welche aus unserer Seele durch die Empfindungen unseres Herzens in die Feder fliessen, müssen zweifels ohne süss und angenehm seyn; und wer hat sonst diese göttliche Kunst jemanden gelehret, als die blossen Gaben des Himmels, und der wohlthätigen Natur? Wenn dieses wahr ist, wie soll man behaupten, dass die kleinen so gut, als die grössten Genien der Welt, nicht unter der Versorgung des Himmels, und der Natur stehen? Diese Gründe sollen zu meiner Rechtfertigung in dieser Schrift sprechen, wo ich den grossmüthigen Beyfall meiner Lesern mehr in meinem guten Bestreben nur, als in einer bewiesenen Stärke des Geistes hoffen und suchen darf.

Bessenyei: Der Amerikaner.

In dem neuen Welttheile, in Amerika fand sich eine einsame Insel, wo die Einwohner ohne ausgekünstelte Sitten und Wissenschaften nur nach den Instincten der Natur gelebt haben. Bey Tag, die mühsame Arbeit, eine Nahrung zu gewinnen, hielte sie alle unter dem freyen Himmel auf, und liesse die Erde durch ihren Schweiss benetzen, welche ihnen ihre Früchte zum Tribut hingab. Auf die Nacht zogen sie sich in kleine Hütten hinein: denn sie haben noch keine Berge gegen die Wolken von Steinen und Felsen gebauet, um in der Luft wohnen zu können. Sie genossen die Ruhe zwischen ihren zusammengesammelten Früchten, und lagen auf dem nemlichen Boden, der sie mit seiner Fruchtbarkeit ernährte.

In ihrem Glauben haben sie kein Wunder der Offen-

Kazinczy fordítása.

A' világ új részéhez Amerikához tartozó szigetek között vala egy, mellynek lakosai, kipallérozott erkölcsök, és tudomány nélkül, csupán csak a' természet igazgatása szerint éltenek. Nappal az nehéz munka által szerzendő élelmek keresése tartoztatá őket a' tiszta ég alatt: és az okozá, hogy veréjtékekkel nedvesítenék-meg azt a' földet, melly nékiek adó helyet adta a' magán termett gyümölcsöt. Étszakára pedig magokat kis kunyhókban vonták meg: mert még ők a' felhők felé nem emeltek, 's nem építettek kőből hegyeket, olly szándékkal, hogy a levegő-égben lakhassanak. Nyugodalomban éltek az egybe szedegettetett gyümölcsök közt, és ugyan azon a' földön fekűttenek, melly őket az ő termékenységevel táplálta.

Az ő Vallásokban nem esmérték semmi Isteni jelentés csudáját; hanem mi légyen az Isten akaratja csupán csak

barung gekennet; sie haben von dem Willen Gottes nur in ihrem Gefühle, durch die Empfindung die Berathschlagungen gemacht, und hielten alles dasjenige für göttlich und gut, was ihnen die Natur zu geniessen, ohne Schaden ihres Daseyns erlaubte. Um die Menschenwürde nicht zu verliehren, hatten sie einige Gedanken bey sich aufbehalten, welche sie von ihren Aeltern erbethen, und durch neue Entdeckungen vermehrten.

Diese Gedanken überzeugten sie darvon, dass die Welt, die sie bewohnen, nicht ihnen, sondern einer allerhöchsten Güte zugehöre; die Wolthaten dieser Güte spürten sie in sich selbst, und wollten ihr dankbar seyn dafür, wussten aber selbe nicht zu finden.

In dieser Unruhe rufen sie einmal unter ihnen die Aeltesten zusammen, damit sie in diesem heilsamen Rath bestimmen könnten, wo doch die allerhöchste Güte wohnt, welche ihnen das Leben mit so viel Vorthail zu geniessen erlaubt. Ein jedes Element haben sie auf das genaueste untersucht; weil sie aber die höchste Güte für sehr rein in

a' józan okosságból az érzékenységek által tapogatták-ki; és mind azt Isteni és jó dolognak tartották vala, mivel életek veszedelme nélkül engedte őket élni a' természet. Hogy pedig emberi méltóságokat el-ne veszítsék némelly gondolatokat megtartottanak, mellyeket szüleiktől vettek és új találmányok által neveltenek.

Ezen gondolatok által a' felől győzetettek-meg, hogy a' világ, mellyben ők laknak, nem övék, hanem egy legfőbbjőé. Ezen legfőbb jónak jó tételit tapasztolták, és azért örömetst háládatosak kívántak volna lenni; de azt fel-nem találhatták.

Ugyan azon nyughatatlanságból öszve hívták egyszer az öregeket, hogy ebben az hasznos tanácskozásban meg-egyezhetnének, hogy tudniillik, hol lakozzék az a' főjő, melly meg-engedi, hogy életeket olly sok haszonnal folytathassák. Minden Elementumot vóltáképpen meg-vi'sgáltak, de mivel

ihren Gedanken hielten, und hingegen sowohl in der Luft, als im Feuer, Wasser, auch in der Erde Unreinigkeiten fanden, so bestimmten sie, dass das allerbeste und höchste gütige Wesen in allen diesen Sachen nicht wohnen kann, denn solches muss glänzend, und rein seyn.

Diese Berathschlagungen der Alten dauerten die ganze Nacht hindurch; unterdessen hat die Sonne ihren Lauf auf den äussersten Gränzen der Welt schon betreten, und fieng an mit ihren röthlichten Strahlen den Himmel anzustreichen, wodurch sie der dortigen schlummernden Natur ihre Ankunft ankündigte; ihr belebendes Licht breitete sie überall aus, und gab der Welt ein neues Leben.

Die alten Amerikaner, ermüdet schon in ihrem Körper und Geiste, das allerhöchste Wesen zu suchen, verliessen die Hütte, worinnen sie waren, und kamen heraus, um Himmel und Erde beym Morgen zu betrachten. Sie kehrten sich gegen die Sonne, um selbige in ihrer Pracht betrachten zu können, und wie verwunderten sie sich, als sie die Sonne in einer

azt a' főjót igen tisztának gondoltak lenni, ellenben pedig, mind a' levegő égben, mind a' tűzben, mind a' vízben, mind pedig a' földben sok tisztátalanságokat találtak: abban egyeztek-meg, hogy a' fő jó ezek közül egyikben se lakozhatik, mert annak fényesnek, és tisztának kell lenni.

Ez a' tanácskozások az öregeknek egész éjszaka tartott; az alatt pedig a' nap folytatni szokott utazását a' világnak leg-meszszebb határaiban el-kezdette, és vereses sugáiraival az eget festegette, mellyel is az ott álomba merült Természetnek a' maga felköltét jelentette, éltető világosságát minden felé ki terjesztette, és a' világnak új életet adott.

Az öreg Amerikabéliek, mivel elfáradtak testekben és elméjekben, egész éjjel keresvén a' legfőbb jót, el-hagyták kunyhóikat, mellyben akkor vóltanak, 's abból ki bútak, hogy az eget és földet jó reggel meg-szemléljék; a' nap féle fordúltak, hogy azt pompájában meg szemlélhessek, és mennyire

ganz neuen Gestalt erblickten; nie war sie noch in dieser Gestalt! sie war umringt von unterschiedlichen Figuren; an ihrer rechten Seite sahen die Amerikaner zwischen den glänzenden Strahlen eine Figur, sie war so beschaffen als ein kleines Kind, welches erst gebohren wird; in der Hand hielt es eine brennende Fackel, und wie die Sonne besser heraufstieg, so wuchs das Kind auch; und sein Licht in der Hand; Links war die Sonne, von unterschiedlichen Joch umgeben, wobey eiserne, silberne, goldene hölzerne zu sehen waren.

Das Kind wurde schon ein Knab; dieser Knab mit dem linken Auge schauete immer die unterschiedliche Joch an, die um der Sonne herum waren; mit dem rechten Auge aber betrachtete er das Licht, was er in der Hand hielt. In seinem linken Auge waren Thränen, Kummer, Sorge, und Quaaale zu sehen; aus seinem rechten Auge aber lächelnde Freude, Trost, und eine belebende Hoffnung hervor. Dieses war um 8. Uhr, und er war schon ein Knab; um 9. Uhr

nem tsudálkoztak midőn a' napot épen más formájúnak látták; soha se vólt még olyan formában, sokféle czifrákkal körül fogatván. Jóbb oldalán az tündöklő sugárok között meg szemlélték az Amerikabéliek egy figurát, melly hasonlatos vólt az éppen akkor világra jött gyermekhez, egyik kezében égő fáklya tartatott, és fellyebb emélkedvén a' nap, a' gyermek is nevedett, kezébe lévő fáklyájával együtt; bal kéz felé vólt a' nap, sok-féle jármoktól köröskörül lévén kerítve, mellyek köz, vas, ezüst, arány és fa jármok láttatának.

A' gyermek már ifjúvá lett; ez a' fiú bal szemével szünetlen a' sokféle jármokra néze, mellyek a' nap körül vóltának, jóbb szemével pedig kezében levő fáklyáját szemlélgette. Bal szemében könyv, baj, gond, és nyomorúság látszatott. Jobb szeméből pedig mosolygó öröm, vigasztalás, és éltető reménység tündökle-ki. Ez 8. óra tájban esett, midőn már ifjú vólt. 9. órákor legénnyé, 12. órákor pedig férfivá változa;

wurde er ein Jüngling; um 12. Uhr ein Mann; Nachmittag wurde er hernach immer älter; und bey dem Untergange der Sonne schien er fast schon vor Alter zu sterben, und seine Fackel auch auszulöschen.

Auf dem goldenen Joche aber sahen die Amerikaner Kron und Scepter; auf dem silbernen, so etwas, wie die Feder; auf den übrigen unterschiedliche Formen von Instrumenten; und auf dem Eisernen sahen sie Waffenfiguren.

Die Amerikaner, welche die Sonne in dieser Form von Frühe bis an den Abend betrachteten, konnten nicht aus ihrer Verwunderung kommen, was alles dieses zu bedeuten hätte. Der Aelteste aber unter ihnen, nachdem er ein wenig in Gedanken war, ruffet sie alle zusammen, und redet zu ihnen folgendermassen: «Sehet meine Freunde! ihr habt die Sonne gesehen; sie ist die Mutter der Welt, die sie pfleget, und der junge Knab war ihr Sohn, der Tag; dieser Knab war erstlich ein kleines Kind, hernach ein Knab, ein Jüng-

dél után mindég öregebb lett. És a' napnak le-szállásával, öregsége, 's bajos vensége miatt, ugy látszott, mintha maga haldokló fáklyája pedig aluvó félben lett volna.

Az arány jármon láttak az Amerikanusok¹ koronát, és királyi pálczát, az ezüstön valami ollyast, mint a' toll: a' több hátra lévőkön sokféle szerszámokat, a' vas jármon pedig fegyver formákat.

Az Amerikabéliek, kik a' napot olly állapotban reggeltől fogva estveig nézték, nem tudtak ki-gázolni azon való tanakodásokból, hogy ugyan mit jelentene mind ez. A' leg-öregebb pedig közölök egy keveset gondolkozván, a' többit öszve-hivja, 's következőképpen szól hozzájuk: «Nézzétek, édes Barátim, láttátok az égen levő napot, ő a' Világ Annya, és a' melly a' Világot, mint saját gyermekét, táplálja. Az ifju a' nappal. Ez először gyermek vólt, azután fiú, továbbá

¹ A szövegben tévedésből Amerikanusos.

ling, ein Mann, nach diesem ein alter Greiss, der am Ende des Tages stirbt. Seine Mutter, die Sonne bringt ihn alle Morgen auf das neue zur Welt; er wächst und stirbt vor ihren Augen; das Licht, was er in der Hand hält, ist das Leben der Menschen, welches er der Welt zeigt, wie es sich mit der Geburt anfängt, und mit den Tode auslöschet. Mit dem rechten Auge lächelt der Tag immer, weil er den Anfang des Lebens an seiner brennenden Fackel betrachtet; mit dem linken vergüsst er Thränen, mit welchen er die unterschiedliche Mühseligkeiten des Lebens anschauet, die er mit dem Leben der Welt bringen muss; dieser Tag, und Sohn der Sonne bringet also der Welt Leben, Freude, Arbeit, Kummer, Quale, Sorgen, und den Tod.»

Alle übrigen Amerikaner geben dem Alten einen allgemeinen Beyfall, wornach sie auch gleich den Schluss machen, dass die Sonne die Mutter der Welt ist, und fangten an in ihr das allerhöchste Wesen anzubethen, welches sich auf dem Himmel ohne Unreinigkeit immer glänzend

legény, majd férfi, annakutánna ősz ember, ki-is a' nap lemenetelével meghólt. Az ő szülő anyja a' nap, ötet minden reggel ujjonnan hoza a' világra, ő felnő és az anyja szeme előtt meg-is hal. Az a' fáklya, mellyet kezében tart, az ember élete, és a' mellyet e' világnak mutat, hogy az születésével kezdődik, halálával pedig elaluszik. Jobb szemével mindig mosolyog a' nap, mivel az ő lobogó fáklyáján szemléli az élet kezdetét. Bál szemével pedig könyvet hullat, és azzal az emberi életnek sok nyomorúságait nezegeti, mellyet szülésével hoz e' világra. Ez a' nap okozza tehát a' világ életét, örömet, baját, nyomorúságát, gondját es halálát.»

A' több Amerikánusok helyben hagyják az öreg szavát, melly után mindjárt azt végezik, hogy a' nap a' világ szülő anyja, és azt a' leg főbb jót ő benne kezdték imádni, melly magát az égen minden tisztátalanság nélkül szüntelen

und wohlthätig zeigt. Diese Einwohner konnten hernach keinen andern Gott erkennen, als die Sonne.

Nach etlichen Jahrhunderten hatte Europa diesen Welttheil entdeckt; auf dem Meere wurde ein Weg gemacht, und so geschahe es, dass ein Amerikaner mit einem von seinen jungen Söhnen auf die asiatische Küste geworfen wurde, dahin eben, wo Mahomet einem jeden gewissen Gesätze vorschrieb.

Podocz (so hiess der Amerikaner) wird mit seinem kleinen Knabe, Kasmir herumgeführt.

Podocz gieng mit seinem Knabe alle Frühemorgens hinaus, suchte sich ein einsames Ort, kehrte sich gegen die aufgehende Sonne, und bethete sie an mit seinem kleinen Kasmir.

Es versammelten sich einmal in der Frühe manche Türken, für die Beförderung eines glücklichen und langen Lebens auf dem bestimmten Orte ihr andächtiges Geschrey zu verrichten, welches sie nach ihren Gebrauch mit einer hef-

ragyogónak, és jól tévőnek mutatja. Ezek annakutána nem esmérhettek más Istent, hanem csak a' napot.

Egynehány száz esztendőkkal annakutána az Europabéliek reá találtak arra a' szigetre, utat csináltak a' tengeren, és így történe-meg, hogy egy Amerikánus gyermekei közzül egygyel az Ásiai partra kivettettetett: éppen oda, a' hol Mahomed mindennek Törvényt szab.

Podocz (e' vala neve az Amerikánusnak) az ő kis fiával Kazimirral széllyel hordoztatik..

Podocz fiával minden reggel kimentt, magános helyett kereset, a' felkelő nap felé fordúlt, és azt az ő kis Kazimirjával imádtá.

Öszve-gyűltenek egyszer jó reggel a' Törökök szerencsés és hoszszu életeknek oltalmazásáért egy bizonyos helyre, hogy ott buzgo kiáltásokat véghez vihessék, mellyet-is szokások szerént nagy és harsogó szóval bocsátottak az ég felé.

tigen und stürmenden Stimme gegen den Himmel schicketen. Als sie mit ihrer Andacht fertig waren, sahen sie in einem grünen Thal unter einem schattigten Baum einen Mann, und Knab, die sich mit dem Gesichte auf die Erde warfen, und in einer tieffen Demuth mit heiliger Andacht der aufgehenden Sonne opferten. Jede Religion hat in sich selbst die Eigenschaft, dass sie die ganze Welt unter ihren Gesätzen haben möchte; und so waren die Türken auch in ihren Glauben, als sie sich entschlossen zu den Fremden hinzugehen, der anstatt des Allmächtigen nur die Sonne anbethete.

Sie gehen zu den Amerikaner, grüssen ihn, fragen, was er thut, und wer er wäre? Ich bin ein Amerikaner antwortete Podocz; und bin mit irrenden Schiffen hieher zu euch gekommen; einer von eurer Nation hat mich schon mit meinem Sohne zu seinen Sklaven gemacht; ich muss ihm arbeiten, und er giebt mir Brod. Was hast du aber für einen Gott? Der Amerikaner verwunderte sich bey dieser Frage, indem er nicht glaubte, dass ein Volk in der Welt

El-végezván buzgó ahítatosságokat, a' zöld füvel el-borított völgyen egy árnyékot tartó fa alatt láttanak egy férfit, és egy fiút, kik magokat artzal vetették a' földre, és mély alázatosságban szent buzgósággal a' feljövő napnak áldoztanak. Minden Vallásban meg van az a' tulajdonság, hogy az egész világot kívánná a' maga Törvénye alatt tartani, és ugyan e' volt a' Törökökben, kik az idegenhez mentenek, a' ki az Isten helyet csak a' napot imádná.

Az Amerikánushoz mennek, köszönnek néki, kérdik, mit csinál, és ki légyen. Én Amerikából-való vagyok felele Podocz, és el tévedt hajóimmal jöttem hozzátok, egy a' ti nemzetetek közül engemet és fiamat örökös szolgájává tett, én néki dolgozom, ő pedig kenyeret ad nékem. De micsoda Istened vagyon néked? Az Amerikánus halván ezt a' kérdést, csudálkozni kezdett, nem hihetvén azt el, hogy olly nemzet

wäre, welches die Sonne nicht anbethen wollte. Ich bethe die Sonne an, antwortete er ihnen, die Mutter der Welt, und zweifle nicht daran, dass ihr auch das nemliche thun werdet. Nein; sagten die Türken, ganz und gar nicht! es ist eine andere Gottheit da, welche die Sonne regieret, die wird von uns angebethen. Betrachtet aber die Sonne; sagte ihnen der Amerikaner, sehet mit was für einem Glanz als ihre stralende Kinder sich auf alle erschaffene Dinge ausbreiten.

Die grosse Felsen an den Gebirgen, welche ihre hohe Stirne bis an die Wolken erheben, zeigen sich in einer schimmernden, jedoch stillen Majestät; die Felder sind in einer Munterkeit; die belebenden Stralen der Sonne schleichen zwischen ihren Blumen herum, denen sie zärtliche Küsse geben, und den Morgenthau, der auf den Rosenblättern wie Perlen schimmert, auf die Wurzeln hinabbringen, um neue Nahrung der Erde für ihre Pflanzen zu geben. Sehet die kühle und stille Winde; mit was für zärtlichen Umarmun-

vólna, a' melly imádni nem akarná a' napot; Én a' napot imádom, felele nekik, e' világ annyát, és nem kételkedem, hogy ti-is azt cselekeszitek. Nem; mondának a' Törökök, semmiképpen nem. Itt más Isten van, a' ki a' napon-is uralkodik, s' azt imádjuk mi. De szemléljétek-meg a' napot, monda nekik az Amerikánus; 's lássátok-meg, millyen ragyogással terjeszti-ki minden teremtetett dólgoakra a' maga fiait, a' fényes sugárokat.

A' nagy kősziklák a' hegyeken, a' mellyek az ő magas homlokokat a' felhőkig emelik, magokat pillogó, mind azonáltal csendes felségben, mutatják: a' mezők vidámságban vagynak: a' napnak éltető sugárai azoknak virágai közzé sikamlanak, kiket gyengén csokolnak, és az reggeli harmatot, mellyek a' ró'sa fa levelén, mint a' gyöngyök fénylenek, annak gyökerére le-gördítik, hogy a' föld plántájának mindég újabb eledelt adjanak. Nézzétek a' híves, és csen-

gen grüssen sie Blumen und Wälder! die singenden Lerchen heben sich gegen die Sonne in der Luft, und zeigen ihre Freude bey dieser herrlichen Ankunft. Höret! wie die Viehheerden brüllen! Die weit entlegenen Gebirge widerschallen auf ihr Geschrey. Was für Geräusch machen sie in dem erfrischten grünen Grase, womit sie ihren Hunger stillen! die Hirten singen um und um ihre Lieder; die ganze Natur ist erfrischt! Saget, ob alles dieses nicht die belebende Strahlen der gütigen Sonne verursachen? Wie könnte die Welt diese Freude und Erquickung geniessen, wenn dieselbe nicht zu uns kommen wollte? Nach diesem Worte fiel Podocz wiederum auf die Erde nieder, und bethete die Sonne an.

Die Türken, welche ihn seinem Eifer überliessen, betrachteten ihn nur mit Verwunderung. Auf die letzt aber sagten sie ihm: Komme mit uns! wir werden dir ein neues und besseres Licht geben. Podocz konnte sich nicht weigern, denn er sah gleich ein, dass ihm in seinen Umständen nicht

des szellőket, millyetén gyenge ölelkezésekkel köszönnek az erdőnek, és a' virágoknak. Az éneklő pacsirták a' nap felé repdesnek a' levegő-égben, s' annak nagyságos el jövetelén örömeket mutatják. Nézzétek, hogy bőgnek a' csordák; a' messzse lévő hegyek vissza-szólnak, és zengnek az ő kiáltások miatt: Micsoda lármát visznek véghez a' meg frissült zöld füven, mellyel éhségeket csilapítják. A' pásztorok köröskörül éneklik nótájokat. Az egész Természet meg frissült. Ugyan valjátok meg, hogy ezeket nem a' jó napnak éltető sugárai okozák-é? hogy élne ezzel az örömmel, és megfrissüléssel a' világ, ha a' nap nem közelgetne mi hozzánk. Ezen szóok után ismét a' földre borúla Podocz, és imádá a' napot.

A' Törökök, kik ötet ezen buzgoságában nem akadályoztatták-meg, csudálkozással néztenek reá. Végére pedig így szollának hozzá: Jöszte mi velünk, mi tégedet ujjabb és jobb világosságra vezetünk. Podocz nem álhatott ellent a' Törököknek, mert látta, hogy lehetetlen volna néki, akkori állapot-

möglich wäre den Türken zu widerstehen; er gieng mit ihnen fort, und glaubte, dass über ihn schon ein jeder Türk ein gleiches Recht hat. Die Türken nahmen die Reise mit ihm gerade nach Constantinopel, welche Stadt von ihnen nicht weit entfernet lag; so musste sich ein Amerikaner des Europa nähern, um neue Sitten, Religion zu lernen. Nach der glücklichen Ankunft zum allerersten fiel dem Amerikaner das Serail des grossen Sultans in die Augen; er fragte denn seine Reisegefährten, was das für ein Gebäu wäre, welches sich in der Luft mit einer solchen Pracht so hoch und so weit erstreckt hat? Das ist ein Pallast, sagten ihm die Türken, wo der grosse Sultan seine Weiber hat. Hat er denn mehrere Weiber? Etliche Hunderte. Bey dieser Antwort gerieth der Amerikaner in die grösste Verwunderung: denn da, wo er gebohren war, hat die Sonne einem Mann nur ein Weib erlaubt. Podocz dachte dieser Sache nach, und urtheilte von den türkischen Frauen, wie von Fischen, welche

jában ellent állani; veleek el ment, és ugy vélekedett, hogy ő rajta minden Töröknek szabad hatalma volna. A' Törökök véle Konstantínopely felé vették útjokat, nem lévén az a' város tőlök meszsze: 's ekképpen kellett egy Amerikánusnak Europa felé jöni, hogy ott új erkölcsöt, 's új Vallást tanuljon. Szerencsés érkezések után legelsőben-is szemébe ötlött az Amerikánusnak a' Török Császár palotája,¹ meg kérdezi úti Társaitól, micsoda nagy épület legyen az, melly a' levegő égben olly magasra és szélesre építettett. Az egy palota, felelének néki a' Törökök, a' mellyben a' Császár feleségei vagynak. Hát egynehány felesége van? Egynehány száz van. Ezen a' feleleten igen nagyon kezdett csudálkozni, mert ott, a' hol ő született, a' nap egy férfinak csak egy feleséget engedett. Podocz sokat gondolkozott ezen, és olly itéletet tett a' Török aszszonyokról, mint a' halakról, a' kik

¹ Az az Palota Szerajlenak neveztetik. (Kazinezy jegyzete.)

den natürlichen Gesätzen ihrer Vermehrung mit kaltem Blute nachgehen; hingegen aber glaubte er von ihren Männern den Gegentheil. Wie er aber unterrichtet wurde, dass die Natur in diesem Punkte zu Constaninopel zwischen Männern und Frauen keinen Unterschied macht, so fieng er an der Sache noch tiefer nachzudenken, und wusste die Ursache nicht zu begreifen, warum als die gütige Sonne einem solchen Manne leuchtet, der bloss zum Opfer seiner viehischen Begierden so viel edle und tugendhafte Geschöpfe in der traurigsten Sklaverey haltet. Ihr schätzt eure Frauen sehr gering, sagte er endlich zu den Türken: viel mehr wir schätzen sie hoch, denn wir suchen unser Vergnügen bey ihnen.

Podocz erwiderte: könnt ihr ihnen aber das Vergnügen verschaffen, was ihr von ihnenforderet? Oh, ja; sagen die Türken: das nemliche. Kann denn ein Sultan 200. Frauen vergnügen? Fragte Podocz. Meine liebe Türken! ihr seyt

a' magok nemek terjesztésében a' Természet Törvényét minden továbbá-való gondolkodások nélkül követik. Ellenben a' férfiak fellyől ellenkezőképpen ítelt. De midőn tudtára adódott, hogy a' Természet ezen dologban Konstantzinápolyban a' férfiak, és asszonyok közt semmi különbséget nem téssen, még mélyebb gondolkodásban merült, és okát nem tudta találni, miért fénylik olyan férfinak a' jól tévő nap, a' ki csupán csak az ő barmot illető kívánságának áldozatjául olly sok és Nemes teremtetéseket a' leg szomorúbb fogságban tart. Végtére így szollot' a' Törökökhöz: Ti igen kevésre becsülitek feleségeiteket, mi ellenben nagyra becsüljük, mivel kedvünk töltését ő nálók keresük.

Podocz ujobban így szólla: Hát bétölthetitek-e' ti nékiek azt a' kedvet, mellyet ti ő tőlök kívántok. Igen-is, felelnek a' Törökök. Hát egy Török Császár két száz Asszonyoknak kedvét töltheti-e'? Kérde Podocz. O édes Törökeim! ti nem

nicht klug, denn ihr machet euer Vergnügen zu euren Sklaven.

Die menschliche Natur muss immer eine Sehnsucht nach ihren Gegenständen haben, denn alles, was durch die herrschende Macht gefesselt ist, und keine Freyheit mehr zu lieben, oder zu gehorchen hat; sondern alles aus einer traurigen Nothwendigkeit thun muss, kann grossmüthige Seelen nicht vergnügen. Derjenige, der überall durch seine Macht nur wirkt, wird von derselbigen Macht auch nur allein angebethen; seine barbarische Begierde werden Abgötter von seiner eigenen Macht; und glaubt mir, dass der grosse Sultan im Serail die Liebkosungen nur von seiner verhassten Macht, aber nicht von der menschlichen Zärtlichkeit und Natur empfängt? durch den traurigen Zwang kann sich keine Grossmuth ernähren. Gehet mit euer Religion und Gesätzen; ihr seyt nicht grossmüthig! glaubt ihr aber auch sonsten, dass die Frauen uns in ihrem Umgange nicht

vagytok okosok, mivel azokat, a' kikben kedveteket állitjatok, fogságban tartjátok.

Az emberi természet mindig nagy vágyodással van arra, a' mit elérni kíván. Mert mind az, a' melly uralkodó hatalom által bekóban vettetett, és továbbá semmi szabadságot nem szerethet, se nem érhet, hanem mindent szomorú kényszerít és által cselekszik, virtussal ékes elméket nem gyönyörködtethet. Az, a' ki mindent csak a' maga hatalma által viszen véghez, csupán csak azon hatalom által imádtatik: fene kívánságai bálványai lesznek az ő hatalmának: és higyétek-el, hogy a' Fő Császártok abban a' palotában, a' melly nyájaszkodásokat véssen, nem az ő szerelmeseinek gyenge indulatjának, sem nem a' természetnek, hanem a' maga gyűlölséges hatalmának tulajdoníthatja. A' szomorú kényszerítés által lehetetlen tápláltatni egy valóságos nemes leleknek. Oszlatok-el Valástokkal és törvényekkel, nincsen bennetek egy csep nemes indulat. De azon kívül elhiszitek e' azt, hogy az

gute Gesätze geben können? Derjenige, der von der wahren Frauenschule keine Lehre, Erfahrung, und Kenntniss hat, muss wilde Vorurtheile, barbarische rohe Sitten haben; ist er aber von Natur sanftmüthig, so hat er für seine Eigenschaften eine knechtliche Furchtsamkeit, schülerische Possen, und eine bäuerische Einfältigkeit. Die Gehorsamkeit selbst ist roh, grob, trocken, wild, wenn sie niemals von der Zärtlichkeit der Natur durch das weibliche Geschlecht beherrscht war. Sehet; so sind die einsiedlerische Empfindungen der Menschen beschaffen, da, wo der Umgang der Frauen, die wilde Sitten durch das menschliche, zärtliche Gefühl nicht verfeinern kann! eure Frauen sind hier Sklavinnen; aber die gelinde Sitten, das wahre Vergnügen, Sanftmut, menschliches Mitleiden, reizende Tugenden, und Witz, werden auch bey euch mit euren Frauen in der Slaverey schmachten; darum will ich wetten, dass ihr Türken in euren Sitten wild, viehisch, grob, und unbarmherzig seyd.

Aszszonyok vélek való társalkodás által nekünk nem szabhatnak jó törvényeket? Abban, a' ki az Aszszonyok igaz iskolájokról semmit sem tud, és semmit sem tapasztalt, hibás gondolatok és fene, nyers erkölcsök vannak; ha pedig természetire nézve szelid, tehát ugy belső tulajdonságai nem egyebek, hanem szolgálai félelem, iskolai tréfaság, és paraszt együgyűség. Az engedelmesség, magánosan értetvén, nyers, goromba, vad, ha az a' természet gyengeségétől az aszszonyok által soha el-nem foglaltatatik. Lássátok, illetének a' Remete emberi érzékenységek, a' hol az aszszonyokkal-való társalkodás a' fene erkölcsöket az emberi gyenge érzékenységek által ki nem pallérozhatja. A' ti feleségeitek a' ti rabjaitok, de azért a' nyájas erkölcsök, az igaz gyönyörűség, szelidség, emberi könyörületesség, a' hódító Virtusok, ti nálatok rabságban lévő feleségeitekkel együtt nyomorognak. Azért fogadni is mernék, hogy ti Törökök erkölcsökre nézve fenék, durvák gorombák, és kegyetlenek vagytok.

Die Türken glaubten bey dieser Rede, dass Podocz seinen Verstand etwan verlohren hat, und im Kopfe verwirrt ist; darum haben sie ihm auch nichts zur Antwort gegeben, sondern blieben stille, bis sie nicht nach Hause kamen. Einer unter ihnen besass ein Haus in Constantinopel, da kehrten sie alle ein, wo sie dem Podocz gleich anfangen zu zeigen, dass er in einer irrenden Religion wäre. Podocz forderte Gründe, um das wahre Licht erlangen zu können.

In der mahometanischen Lehre ist es ein Hauptpunct nichts lesen und lernen zu dürfen. Eine abgöttische, und abergläubische Lehre kann sich meisten Theils nur in der Unwissenheit aufhalten; darum, um länger bleiben zu können, brauchet selbige allemal die Politique, dass sie der Dummheit die Erlernung der Wissenschaften beym Gewissen verbiethet. Weil sie weis, dass sie mit der reinen Glaubenslehre, Moral, und Philosophie nicht verbleiben kann, so hat Mahomet Bücher verbrennen lassen, und verbothen selbige

A' Törökök halván ezt a' beszedet, olly vélekedésben vóltak, hogy Podocz az eszét elvesztette, és meg örjült vólna, minekokaért néki semmit se feleltek, hanem hallgattak, mig nem házakhoz érének. Egy közzülök házat birt Konstantzínápolyban, mellyben mindnyájan megszállotanak, és Podocz-nak azonnal mutogatni kezdték, hogy ő hamis és tévelygő Vallásban légyen. Podocz okokat kívánt, hogy az igazságnak világosságára juthasson.

A' Mahumedanusoknak hitek ágazátjok az, hogy semmit se olvassanak, se ne tanuljanak. A' bálványozó és babonás Vallás többnyire csupán csak a' tudatlanok közt maradhat-meg. Annakokaért, hogy a' tovább-is megmaradhasson, mindég azzal az vigyázással és ravaszsággal élnek, hogy ő az ostobaságban-való megmaradásra némelly tudatlanoknak megtiltja a' Tudományok tanulását. Tudván azt, hogy a' tiszta Vallással, az erkölcsök Tudománnyával és a' Filozofiával meg nem egyezhet. Azon okból egettetett-meg Mahomed

zu lesen; dieses verursachte, dass die Türken unwissend in den mahometanischen Gründen des weltberühmten Alcorans, dem fremden Amerikaner zu seiner Bekehrung nichts anders sagen konnten, als immer nur den Namen Mahomet mit Furcht wiederholt; Mahomet hat aber dem Podocz keinen Eindruck gemacht. Er fragte: wer dieser Mahomet wäre? Sie gaben ihm zur Antwort: der grosse Mahomet, der heilige Prophet Gottes. Von allen diesen hat aber Podocz doch nichts verstanden. Wie die Türken den grossen Mahomet etlichemalen genennet haben, und doch keinen Eindruck in seiner Seele merken konnten, so fiengen sie an ihn als einen Verstockten zu verachten, der sich aus blosser Hartnäckigkeit allen vernünftigen Gründen, und Beredsamkeiten der Wahrheit widersetzt.

Die Türken also ermüdet in den Glaubensstreitigkeiten mit dem Podocz schickten um einen unüberwindlichen Mufti;

könyveket, és azoknak olvasását meg-tiltotta. Ez okozta azt, hogy ostobák és tudatlanok lévén a' Törökök az ő hitek ágazatiban, és a' világ előtt esméretes Alkoránban,¹ az idegen Amerikánusnak, kinek megtérítésén igyekeztek, egyebet nem mondhattak, az egynehányszor félelemmel említettett Mahoméd nevén kívül. De Mahoméd Podoczban semmi belső megindulást nem okozott; kérdezte: Ki légyen az a' Mahoméd? Ezt felelték: a' nagy Mahoméd az Istennek Szent Prófétája: de még ebből Podocz semmit sem értett. Midőn a' Törökök említették a' nagy Mahoméd nevét, és a' Podocz lelkéből semmi megindulás nem tetszett ki, tehát mintegy makacsot megvetették, a' ki csupán csak nyers nyakasságból minden okos fundamentomnak és igazságnak ellent állana.

A' Törökök azért el-fáradván, a' hit dolgában Podoczczal tett hartzban a' győzhetetlen Muftiért² küldöttek. A' Mufti

¹ Az Alkorán nevezetén olly könyv értetik, a' mellyben a' Törökök Hite ágazatai foglaltatnak. (Kazinczy jegyzete.)

² A' Törökök fő papjokat *Muftinak* szokták nevezni. (Kazinczy jegyzete.)

er kommt, und wird von dem Amerikaner im Wege völlig unterrichtet. Podocz sieht ihn mit stillem Gemüthe eintreten. Der Mufti mit einer ernsthaften Stimme sagt ihm: ob er derjenige Amerikaner ist, dem die Lehre Mahomets unbekannt ist?

Podocz: Ja Herr! ich weis aber nicht mit wem ich zu reden habe.

Mufti: Ich bin ein Mufti; Schüler des grossen Mahomets, Ohrenblaser seiner Lehre; des grossen Mahomets, des mächtigen Propheten Gottes!

Podocz: Wo ist denn jetzt dieser grosse Prophet, dass ich ihn sehen könnte?

Mufti: Du kannst ihn nicht sehen; aber vor seiner Sarge kannst du dich in den Staub werfen.

Podocz: Liegt denn der grosse Prophet in einer Sarge?

Mufti: Sein Leib liegt da; aber seine Seele ist in dem Paradise.

jön, midőn pedig jön, Podocz felől tudósítást vett. Podocz csendes elmével látja a' Muftit békődni, kitől a' Mufti értelmes tekintettel, és szóval kerdi, ha ő-e' az az Amerikánus, a' ki előtt a' Mahuméd tudománya még esméretlen?

Podocz: Igen is Uram, én vagyok, de nem tudom, kivel nagyon szerencsém beszélni.

Mufti: Én a' Mufti vagyok, a' Nagy Mahuméd tanítványa, az ő Tudományának fülbe súgója, a' Nagy Mahomédé, az Isten hatalma s' (!) Prófétájáé.

Podocz: Hol van most az a' Nagy Próféta, hogy én őtet láthassam.

Mufti: Te őtet nem láthatod, de az ő koporsója előtt magadat a' porba vetheted.

Podocz: Hát az a' Nagy Próféta a koporsóban fekszik?

Mufti: Az ő teste igen-is, de lelke a' Paradicsomban nagyon.

Podocz: Ist er nimmermehr zu euch gekommen, nachdem er starb; und liegt von der Zeit an immer in der Sarge?

Mufti: Er ist nimmermehr zurückgekommen, weil wir seiner unwürdig waren; aber seine Lehre ist da, wodurch er uns in das Paradis führt.

Podocz: Wenn er gestorben ist, und nimmermehr zu euch wiederum zurück kam, so bemühet euch nicht wegen seiner; er war kein Gesandter des Himmels: denn die Kinder der Sonne sterben nie vor alle Zeiten, sie leben ewig. Lasset den Mahomet, wer er immer war, denn er macht euch nichts Gutes mehr.

Bey diesen Worten brach *Mufti* in eine Ungedult aus: er haltet den Mahomet für einen Lügner, sagte er ganz donnernd. Er befahl gleich diesen Beschimpfer des Prophetens in Verhaft zu nehmen.

Wie der kleine Knab *Kasmir* sieht, dass er, und sein Vater von Türken umringt werden, wird betrübt, und sagt:

Podocz: Minek-utánna meg-hólt, nem jött-e' el ti hozzátok, és óltától fogvást mindég a' koporsóban fekszik é?

Mufti: Az óltától fogvást nem jött, mivel érdemetlenek vóltunk arra, de az ő Tudománya itt ván, mellyel minket a' Paradicsomba vezérel.

Podocz: Ha ő meg-halván, hozzátok viszsza nem jött, ne gondoljatok véle sokat, nem vólt ő az Isten követje, mert a' napnak fiai meg nem halnak, hanem örökké élnek. Hagyjátok-el a' Mahomédet, akár ki lett légyen, mert már ő tinéktek nem használ.

Ezen szókra egészen kifakadt a' *Mufti*, és nagy dörögve így szólla: Hát Mahomédet hazugnak tartod-é? 's meg paráncsolá, hogy mindjára ezen Mahomed káromlóját fogják meg.

Látván a' kis *Kazimir*, hogy ő, és az ő Attja, a' Törököktől körül vétetnek, nagyon meg-szomorodék és így

mein Vater! diese wollen uns vielleicht in die Sarge führen? Gehen wir nicht hin. Ich fürchte mich von der Sarge, die hat kein Licht, keine Strahlen, und erwärmet uns nicht, wie die Sonne; sie ist betrübt.

Podocz war in seinem Herze gerührt; sagte aber nichts anders, sondern befahl seinem Knabe nur das Stillschweigen. Der kleine *Kasmir* war sehr schön und artig.

Der Amerikaner wird mit seinem Kinde in einen finstern Kerker hinabgeworfen. Er fragte aber ehender den *Mufti*: ob dieses der Wille des grossen Propheten wäre? Die Heiligkeit des grossen Mahomets, sagte ihm der *Mufti*: befiehlt der demüthigen Seele seines Dieners, den Beschimpfer seiner Lehre zu straffen. Oh, der böse Mahomet! rief der kleine *Kasmir* aus, wir haben ihn nie gesehen; wir haben von ihm nichts gehört, und er straft uns? *Podocz* wurde also mit seinem kleinen *Kasmir* allein in Kerker gestürzt, allwo er betrübt, und niedergeschlagen sass.

szólla: Atyám, ezek talám a' Mahomédek koporsójához akarnak vinni, oh ne mennjünk oda, nincsen ott világosság, nincsen ott a' nap sugára, nem melegít az bennünket, mint a' nap, az igen szomorú hely.

Podocz belsőképpen megilletődött, de semmit sem szökött, hanem fiának meg paráncsólá, hogy halgasson. A' kis Kazimir igen szép és modos vala.

Podocz fiával együtt egy setét tömlöczbe vettetnek, de elébb meg kérdezi a' Muftitól, ha a' Mahomédek akaratjával esne-e' meg az ő tömlöczre-való hánytatások. A' nagy Mahomed Szentsége (monda a' Mufti) paráncsólja az ő szolgája alázatos lelkének, hogy az ő Tudományának káromlóját büntesse-meg. Oh rosz Mahomed, monda a' kis Kazimir, mi ötet nem láttuk, mi ő felölle semmit se hallottunk, ő még-is büntet minket. Azért *Podocz* a' kis Kazimirral egy setét, magános tömlöczbe toszittattak, holott szomoruan, és földre függesztett szemmel ültenek.

Kasmir, von Finsternissen umgeben, fieng an in der Furcht und Traurigkeit Thränen zu vergiessen: Ach! wie hart ist mir, hier zu seyn! sagte er zu seinem Vater, hier, in dieser schwarzen Nacht wird uns, mein Vater! die Sarge des Mahomets verschlingen! die Kinder der Sonne scheinen hier nicht; sie trösten uns nicht! der zornige *Mufti*! warum hat er uns doch daher gesperret? was begehrt er von uns? thun wir es, um aus dieser traurigen Nacht unter die lustigen Kinder der Sonne kommen zu können.

Podocz: Mein *Kasmir*! der *Mufti* begehrt, dass wir die Sonne nicht lieben, und loben sollen; sondern anstatt ihrer dem Mahomet danken sollen für alles.

Kasmir: Wird aber uns der Mahomet mehr geben als die Sonne, wenn wir ihn lieben?

Podocz: Er kann uns nichts geben, mein Sohn! denn er liegt in der Sarge.

Kasmir: Warum liebt ihn also der *Mufti*, wenn er ihm nichts Gutes geben kann?

Körül vétetvén Kazimir a' setétségtől szomorúságában és félelmében könyveket kezdé húllatni. Oh melly nehéz nekem itt lenni, mondá az Attyának, itt ezen setét ejtzakán fog minket a' Mahomed sirja el-nyelni. Nem jönnek ide a' nap fiai, nem vigasztálnak azok itt minket. Az a' haragos Mufti vallyon miért rekesztetett ide bennünket, mit kíván mi tőlünk, cselekedjük-meg azt, hogy ezen szomorú ejtzakából a' nap vig fiai közzé mehessünk.

Podocz: O édes Kazimirom! a' Mufti azt kívánja, hogy mi a' napot ne szeressük, és ne dicsérjük, hanem ő helyette, mindent Mahomednek köszönnjünk.

Kazimir: De többet ad é nekünk Mahomed, mint a' nap, ha ötet fogjuk szeretni?

Podocz: Ő nekünk semmit sem adhat, mert ő a' koporsóban fekszik.

Kazimir: Minek szereti hát ötet a' Mufti, ha neki semmi iót nem adhat.

Podocz: Weil er glaubt, mein Sohn! 'dass für ihn der Mahomet vielleicht dasjenige auswirkt, was uns die gütige Sonne freywillig, ohne unsern Bitten hergiebt.

Kasmir: Der *Mufti* liebt die Sonne nicht; und sie giebt ihm doch alles Gutes.

Podocz: Ja, mein Sohn! sie giebt ihm eben so, wie uns, alles Gutes.

Kasmir: Die Sonne ist gut, sehr gut: sie tröstet den auch, der sie nicht liebt; der zornige Mahomet aber strafft auch diejenigen, die ihm nichts Böses gethan haben. Die Sonne sollt auch diesen *Mufti* strafen, weil er ihre Kinder verfolgt.

Podocz: Die Sonne kann man nicht böse machen, mein Sohn! sie bleibt allezeit die nemliche, wir und der *Mufti* mögen thun, was wir immer wollen. Danken, nicht danken; gut oder, böse seyn; die Sonne kömmt doch allezeit, und gehet wiederum weg.

Podocz: Azért mert azt hiszi, fiam, hogy ő érette talám azt Mahomed véghez viszi, a' mit nekünk a' jól tévő nap maga tetszéséből kérésünk nélkül is ad.

Kazimir: A' *Mufti* nem szereti a' napot, holott mindent a' nap ad néki?

Podocz: Igen-is, fiam, a' nap annyi jót ad néki, mint nekünk.

Kazimir: A' nap igen jó, ő még azzal-is közli jó-tétéményét, a' ki őtet nem szereti: de az a' haragos Mahomed még azt is meg-bünteti, a' ki ő ellene nem vét. A' napnak meg kellene azt a' *Muftit* büntetni, mivel az üldözi a' nap fiait.

Podocz: Nem lehet a' napot meg haragítani, édes fiam, ő mindég a' mi most, akármit csináljunk mi, és a' *Mufti*, akár köszönjük, akár nem, a' nap még-is mindég eljő és elmégyn.

Kasmir: Die Sonne tröstet uns also, wenn wir auch böse sind?

Podocz: Ja, mein Sohn! sie tröstet uns, wenn wir auch böse sind.

Kasmir: Wie sehr gut ist sie! auf die kann man nicht böse seyn, weil sie allezeit gut ist. Man muss sie lieben.

Podocz: Der *Mufti* begehrt aber, dass wir sie nicht lieben sollten.

Kasmir: Wie sollen wir das thun, mein Vater! wenn sie gut ist?

Podocz: *Mufti* sagt: dass der Mahomet noch böser ist.

Kasmir: Der böse Mahomet, der dem *Mufti* geschafft hat, uns in diese Nacht zu setzen? Er ist nicht gut; ich liebe ihn nicht.

Als *Podocz* mit seinem *Kasmir* so redete, wird einmal die Thür des Kerkers aufgemacht. Ein Unter-*Mufti* kam zu ihnen mit einem Slaven, um zu fragen, wie sie sich entschlossen hätten; ob sie schon das Licht der mahometanischen Lehre in ihren Seelen erblicket haben?

Kazimir: Hát vigasztal minket, ha roszzsak vagyunk is?

Podocz: Igen-is, fiam, ha roszzsak vagyunk-is.

Kazimir: Oh millyetén jó hát a' nap, nem lehet ő reá meg haragudni, mert ő mindég jó, mindég szeretni kell őtet.

Podocz: Úgy, de a' Mufti ezt kívánja, hogy ne szeressük.

Kazimir: Hogy csinálnánk azt, Attyám, ha a' nap jó.

Podocz: A' Mufti azt mondja, hogy Mahomed még jobb.

Kazimir: Az a' rosz Mahomed? a' ki azt parancsolta a' Muftinak, hogy minket ebbe a' setétségbe rekeszsen, nem jó ő, én bizony nem szeretem.

Midőn *Podocz* így beszéllne a' fiával, egyszerre meg nyillik a' tömlőcz ajtaja, egy alsó Mufti hozzájuk mégyen egy rabbal,¹ Kérdi: mit végeztek-el, és vallyon a' Mahoméd tudományának világosságát lelkekben érzik-e?

¹ Sklav. Ḥflav. (Kazinezy jegyzete.)

Kasmir: Ja; hier ist ja kein Mahomet, kein Licht, und keine Lehre; sondern nur eine finstere Nacht! lässt denn das Licht des Mahomets sich in der Finsterniss sehen? Er hat uns von den Kindern der Sonne weggenommen, und in diese Nacht hinabgeworfen. Soll ich ihn lieben, wenn er mir Uebles thut, und nichts Gutes geben kann?

Mufti: Kleiner Knabe! sage, dass du den grossen Mahomet liebest; und er wird dich zu der Sonne hinbringen.

Kasmir: Ja; ich werde ihn lieben, und werde ihm danken, wenn er mich unter die Kinder der Sonne führet.

Der *Mufti* gerührt durch die Menschlichkeit in seinen barbarischen Sitten, befahle dem Slaven, die Americaner aus dem Kerker nach seiner herauszuführen. Wie der kleine *Kasmir* die Sonne erblickte, fieng er an in seiner Freude zu springen; betrachtete die herumspielende Strahlen der Sonne, und sagte in einer entzückenden Freude: gegrüset seyd ihr angenehme Kinder der Sonne! dabey hemühete er

Kazimir: Hogy ne? hiszen itt se Mahomed, se tudomány, se világosság, hanem csak setét éjszaka van, hát a' Mahomédek világát setétben lehet látni, ő vétetett-el bennünket a' nap fiai közzül és ő vétetett ebbe a' setétségbe, hát szeressem én őtet, ha ő engem bánt, és semmi jót nem adhat.

Mufti: Kis fiú! monddjad, hogy Te a' Nagy Mahomédek szereted, és mindjárt ki viszen a' nap világra.

Kazimir: Igen-is fogom szeretni őtet, és meg köszönöm neki, ha a' nap fiai közzé viszen.

A' *Mufti* meg-illetődvén az emberi természet gyengesége által fene erkölcsében; meg parancsola az magával hozott rabnak, hogy őket vigye ki a' tömlöczből. Meg-látván a' kis *Kazimir* a napot, örömébe ugrádozni kezdte, meg szemlelgette a' játszadozó sugárokat, s' így szólla el-ragadtatván örömében: Egésséggel légyetek ti kellemetes fiai a' napnak;

sich das Licht umzuarmen, welches um ihn herum schwebete. *Mufti* sahe wohl, dass der kleine *Kasmir* auf den ganzen Mahomet vergessen hat. *Podocz* selbst erfreuet in seiner Seele, nahm seinen *Kasmir* auf die Armen, und küssete ihn auf das zärtlichste. Warum küssen sie mich, mein Vater! sagte *Kasmir* zu ihm, warum lieben sie mich jetzt mehr, als sonst? Du hast mich, mein Sohn! antwortete der Vater, von der Nacht befreiet, und zu den Kindern der Sonne heraufgeführt; ich bin dir dankbar für deine Wohlthat! *Kasmir* in sich selbst, antwortete mit unterbrochenem Seufzen: Ach! mein Vater! ich wollte die Helfte meines Lebens für den Mahomet itzt mit Freuden hergeben, weil er verursacht, dass sie mich lieben.

Sie kommen unterdessen an das Haus des grossen *Mufti* an. Als *Podocz* hinkömmt, findet er unverhoft eine Menge Amerikaner von seinem Vaterlande da beysammen, die schon türkisch gekleidet waren; sie umarmeten und küsseten einander voller Freude. Die türkische Amerikaner haben schon

és meg-ölelni kezdi azt a világosságot, a' melly körülötte lebege. A' *Mufti* látta, hogy a' kis *Kazimir* Mahomedről egészen elfelejtkezett, *Podocz* maga-is örülván lelkében, fiát öleibe vétén, szívesen csokolta. Miért csokol Atyám Uram engem, monda *Kazimir*, miért szeret engem most jobban mint másszor. Te szabadítottál-meg engemet, édes fiam, a' setétségből, és te vezettél-ki engem, a' nap fiaihoz, köszönöm ezen jó tétemenyedet. *Kazimir* meg illetődvén, akadozó sohajtasokkal így szoll: Oh édes Atyám! most életemnek felét oda adnám örömet Mahomedért, mivel ő vólt az oka, hogy Kend engemet szeret.

Az alatt a' nagy *Mufti* házához érnek; midőn *Podocz* oda érkezik, véletlen egy sereg Amerikabéliekre, még pedig az ő hazafiaira talál, kik már Török ruhában voltának; öszve ölelkeznek, és tellyes örömekben egymást csokolgatják. A' Török ruhában lévő Amerikánusok már a' Mahomed Tudományát

alle die mahometanische Lehre angenommen. Es hat sich da schon ein Rath von *Muftien* beysammen befunden, welcher den *Podocz* hätte für Mahomet gewinnen sollen. Der grosse *Mufti* war gegenwärtig; und seine Untergebenen mussten die Sache vor seiner verrichten. Der kleine *Kasmir* wird erstlich vor den Rath hineingerufen ganz allein; sein Vater zitterte bey dieser Anstalt des Rathes. Er wusste nicht, dass er mit seiner Religion in Irrthum wäre, und dieses verursachte, dass er lieber alles in der Welt verlohren hätte, um nur seinen *Kasmir* nicht in dem türkischen Glauben zu sehen.

Es ist ein herrschendes und grausames Vorurtheil dasjenige, welches der Mensch mit der Milch seiner Mutter in sich einsäugt; nichts kann es verändern, oder zernichten, als die blosse Unterrichtung der Seele in der Wahrheit; und wenn man es mit einer Gewalt zwingt, so ist es im Stande sich für seine eingebillete Glückseligkeit wider den wahren Gott, und wider die Menschlichkeit zu empören. Die *Muftien* haben in diesem Punkte eine Erfahrung mit den Amerikanern gehabt. Wir haben zuvor schon gesagt, dass

bé vették. Már ott jelen voltak egynehány tanácsot tartó Muftik, kik a' Mahomed részére szándékoztak vonni Podoczot: A' nagy Mufti-is jelen volt, és az ő alatta-valóknak előtte kellett folytatni a' dolgot. Előbb a' kis Kazimir hivatatik a' Tanács eleibe: az Attya pedig látván ezt, reszketett. Nem hitte azt el, hogy ő tévelygő vallásba vólna, és az okozá, hogy inkább akarta vólna, mindenét el-vesztetni, mint sem az ő kedves Kazimirját Török vallásban látni.

Uralkodó és kegyetlen az a' helytelen gondolat, mellyet az ember Anyja tejével szop-bé, semmi sem változtathatja, semmi sem oszlatathatja azt el, hanem csak a' léleknek az igazságra-való tanittatása; és ha az erővel kényszerítettik, tehát elképzelt boldogságáért, az igaz Isten ellen és az emberség ellen-is merészel fel-kelni. Tapasztalták ezt a' Muftik a' több Amerikabeliekben. Meg mondtuk felyebb már, hogy

der kleine *Kasmir* vor den Rath berufen wurde, wo er sich dann ganz unschuldig stellte. Ein *Mufti* fängt an ihn zu fragen :

Mufti : Du hast versprochen den grossen Mahomet zu lieben, wenn er dich unter die Kinder der Sonne herauf-führet; hast du dein Versprechen gehalten?

Kasmir : Er hätte nicht Recht gehabt, mich in die Nacht zu setzen; weil er aber doch nach seinen ungerechten Zorn so barmherzig war, und mich von Finsternissen be-freyete, so liebe ich ihn für diese That.

Mufti : Du wirst also die Sonne nicht mehr, sondern statt ihrer den Mahomet lieben.

Kasmir : Nein! ich liebe ja den Mahomet nur darum, dass er mich zu der Sonne geführt hat.

Der *Mufti* sahe wohl ein bey dieser Antwort, dass der grosse Gegenstand von der Liebe des *Kasmirs* die Sonne wäre; er hörte also auch auf bey ihm von Mahomet zu

a' kis Kasimir a' Tanács eleibe hivatott, kiknek nagy ártatlanul eleikben állott. Egy a' Muftik közzül hozzá így szólla :

Mufti : Te meg-ígérted, hogy a' nagy Mohamédet fog szeretni, ha a' nap fiai közzé viszen? meg tartod-é' fogadásodat?

Kazimir : Nem kellett volna néki, engem a' setétségbe vetni; de mivel igazságtalan haragja után könyörületes volt, és engem a' setétségből ki eresztett, azért a' cselekedetéért szeretem.

Mufti : Te azért a' napot ennek-utánna nem fogod szeretni, hanem ő helyette Mahomédet.

Kazimir : Semmiképpen nem. Hiszen én csak azért szeretem Mahomédet, hogy ő engemet a' nap világra bocsátott.

A' Mufti látta ezen felelettel, hogy Kazimir csupán csak a' napot szereti; azért-is meg szünt Mahomédról többet

reden, sondern fieng an ihm den allmächtigen Erschaffer der Welt nach dem Alcoran zu erklären.

Mufti: Wenn du die Sonne liebest, so musst du denjenigen noch mehr lieben, der die Sonne gemacht hat.

Kasmir: Wer ist dann derjenige Mensch?

Mufti: Gott, der Vater der Welt.

Kasmir: Wo ist er?

Mufti: Im Himmel.

Kasmir: Wie sieht man ihn dann?

Mufti: Du kannst ihn überall sehen in einem jeden erschaffenen Dinge.

Kasmir: Zeigen sie mir ihn in ihrem Barte!

Der *Mufti* schmutzte bey dieser kindischen Antwort.

Mufti: Er ist nicht hier in seiner Person, sondern nur in seiner Allmacht in so weit, dass alles durch ihn ist gemacht worden, und alles in seiner Kraft nur bestehen kann.

Kasmir: Kann er ohne sich selbst auch wo seyn?

szóllani, hanem, az Alkorán szerént, az Istent a' világ Teremtőjét kezdte magyarázni.

Mufti: Ha te a' napot szereted, tehát azt-is kell szeretned, a' ki a' napot teremtette.

Kazimir: Hát melyik ember az?

Mufti: Az Istén, a' világ Attya.

Kazimir: Hol van az Istén?

Mufti: Az Égben.

Kazimir: Hát hogy lehet őtet látni?

Mufti: Láthatod őtet minden teremtetett dolgokban.

Kazimir: Mutassa-meg hát a' szakálában.

A' *Mufti* ezen a' gyermeki feleleten el-mosolyoda.

Mufti: Nincsen itt személyében, hanem csak hatalmaságában vagyon jelen annyira, a' mennyiben mindent teremtetett, és minden csak az ő ereje által állhat-meg.

Kazimir: Hát magán kívül-is lehet ő?

Mufti : Nein ! er ist aber auf zweyerley Art gegenwärtig : in seiner Allmacht, und in seiner Person.

Kasmir : Ja, so vielleicht wie die Sonne ? sie ist auf dem Himmel in ihrer Person ; ihre Strahlen aber sind hier überall gegenwärtig. Das ist ja die Sonne, von dem sie reden. O ! wir haben alle die nämliche Mutter !

Hier sahe der *Mufti*, dass er mit dem Knabe nicht auskommen kann ; liess ihn hinaustragen, und foderte seinen Vater. *Podocz* erschiene vor seiner, und hörte seine ernsthafte Stimme still an.

Mufti : Was hast du für eine bewegende Ursach, den grossen Mahomet nicht für einen wahren Propheten Gottes zu erkennen ?

Podocz : Weil ich keinen Beweis davon in meiner Seele spüre.

Mufti : Ist es dir kein Beweis, wenn Constantinopel, und ihr mächtiges Reich dir es sagen ?

Podocz : Ist denn Constantinopel, und ihr Reich die

Mufti : Nem lehet : de kétféleképpen van jelen : hatalmaszerént, és személyében.

Kazimir : Igen : talám úgy mint a' nap, a' melly személyében az égen van, az ő sugárai pedig itt körös körül vagynak. Oh mi azt esmérjük mindnyájan Anyánknak.

Ekkor látván a' *Mufti*, hogy a' gyermekkel semmire se mehet, ki viteti a' Tanács elől, az Atyát pedig bé-hivatta. *Podocz* a' *Mufti* elébe megyen, és az ő nagy hatalmas beszédét csendesesen halgatja.

Mufti : Micsoda okod van néked arra, hogy a' nagy Mahomédet nem esmered az Isten igaz Próféájának.

Podocz : Azért, mert annak semmi igaz okát nem tapasztalom.

Mufti : Hát nem bizonyosság az, ha néked az egész Konstantzinápoly, és az ő hatalmas országa azt mondják.

Podocz : Hát Konstantzinápoly, és Török Ország az egész

ganze Welt? oder denken die Sterblichen vom Mahomet überall so, wie in Constantinopel? Ich bin in der Welt alt geworden, und wusste von euch nichts; meine Landesleute desgleichen. Mit diesem will ich nur sagen, dass die Wahrheit nicht in der Menge der Stimmen, sondern in ihren eigenen Gründen erkannt werden muss.

Mufti: Alles ist falsch in der übrigen Welt, wo man den Mahomet nicht für einen wahren Propheten Gottes erkennt.

Podocz: Gebet mir den Beweis davon also anstatt des grossen Prophetens, denn er ist tod; und wird aus der Sarge seine Lehre hart vertheidigen können.

Mufti: Habt ihr von seinen Wunderwerken nie etwas gehört, oder gelesen?

Podocz: Was heissen dann die Wunderwerke?

Mufti: Sachen, welche durch eine göttliche Macht übernatürlich geschehen müssen.

világ, vagy, az Emberek mindenütt úgy vélekednek Mahomed felől, mint Konstantzinápolyban? Én a' világon meg-öregedtem, még se tudtam felöletek semmit is; az én hazámiai épen annyit tudtak mint én. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy az igazság nem a' szóknak sokaságából, hanem az ő tulajdon fundamentomiból esmértetik-meg.

Mufti: Mind hamis az másutt a' világon, a' hol Mahomedet nem esméri Isten igaz Prófétájának.

Podocz: Bizonyicsa hát ezt meg Mahomed helyyet, mert ő meg holt, és a' koporsóból nem fogja Tudományát őltalmazhatni.

Mufti: Nem hallottatok, vagy nem olvastatok valamit az ő csuda teteleiről?

Podocz: Mik a' csuda tételek.

Mufti: Olly dolgok, mellyek Isteni hatalom által a' természet felett vitetnek véghez.

Podocz : Zeiget mir etwas Uebernatürliches !

Mufti : Hättest du zu Zeiten Mahomets gelebt, du hättest seine Wunderwerke mit deinen Augen sehen können.

Podocz : Mein Unglück ist also, dass ich zu seiner Zeit nicht gelebt habe.

Mufti : Nein, du sollst dich darum nicht unglücklich nennen ; du kannst durch uns alles sehen, und erlernen, was er gethan.

Podocz : Ich werde von euch nichts erlernen in diesem Punct. Mahomet war ein Mensch, ist gestorben, und nimmermehr auf die Welt gekommen ; wenn er ein Gesandter Gottes war, wie hat euer mächtiger Gott zugeben können, dass sein Gesandter nach seiner vollendeten Gesandtschaft nicht wiederum zu ihm in den Himmel kommen dürfe, sondern ewig in der Sarge hier auf der Erden bleibe ? Wenn er nicht wiederum zu demjenigen zurückgegangen ist, von welchem er gesagt hat, geschickt geworden zu seyn, so war er kein

Podocz : Mutasson hát valami természet felett való dolgot.

Mufti : Éltél volna a' Mahomed idejében, akkor szemekkel láthatad volna a' csudákat.

Podocz : Szerencsétlenségem hát, hogy az ő idejében nem éltem.

Mufti : Ne nevezd magadat azért szerencsétlennek ; mi általunk mindent meg tanulhatsz, és mind azt láthatod, a' mit ő cselekedett.

Podocz : Ezen dologban tőletek semmit se tanulok. Mahomed ember volt, meg holt, az ótától fogvást nem jött a' világra vissza, ha ő az Isten követje volt, hogy engedte azt meg a' ti hatalmas Istentek, hogy az ő követje, elvégezett követsége után, vissza nem ment az égben, hanem örökké itt maradjon a koporsóban. Ha ismét ahoz vissza nem ment, a' kitől mondotta magát elküldetettnek, tehát nem

Gesandter Gottes, sondern ein falscher Prophet, der euch betrogen hat.

Mufti: Hältest du dann den grossen Mahomet für einen Betrüger?

Podocz: Nach Gestalt der Sachen.

Nach dieser Antwort wurde der ganze Rath rasend; sie liessen den *Podocz* hinausführen, und machten die Berathschlagung über seine Strafe, wie solche auf das empfindlichste für ihn ausgeübet werden könne.

Als *Podocz* hinausgehet, findet seinen Knaben unter den übrigen Amerikanern, die mit ihm spielten, und sich über seine Vernunft, Art, Schönheit verwunderten. *Podocz* fragte seinen *Kasmir*, der ihm die Hände küssete, und mit einer entzückenden Freude empfing: ob er nicht gesagt hätte, dass er die Sonne nicht liebet? Nein, mein Vater! antwortete *Kasmir*: ich habe nicht gesagt, dass ich die

vólt ő az Isten követje, hanem csak hamis Próféta, a' ki titeket el-csábitott.

Mufti: Hát te a' nagy Mahomédet hitetőnek tartod.

Podocz: A' dolog környül-állásából annak tetszik.¹

Ezen felelet után az egész Tanács mint egy meg-dühödött *Podocz*ot ki vinni parancsolák,² és az ő büntetése felől tanácskoztak, hogy kellene azt leg keményebben rajta véghez vinni.

Midőn *Podocz* ki-ment vólna, az ő fiát a' több Amerikabéliek közt találja, kik vele játszódtanak, és elméjén, modosságán és szép termetén csudálkoznak. *Podocz* kérdeze *Kazimirt*, ki néki kezét tsokolá, és ötet nagy örömmel látta vala, ha nem mondotta é'? hogy a' napot nem szereti. Nem mondottam, edes Atyám, felele *Kazimir*, én azt nem mon-

¹ A szövegben tannak etszik. Sajtóhiba.

² A szövegben tévedésből: parancsoták.

Sonne nicht liebe; ich habe gesagt im Gegentheil, dass ich sie liebe. Die Seele des *Podocz* war bey dieser Antwort erfüllet von Freuden; diese Freude wurde aber bald von Qualen unterbrochen, denn das Urtheil des muftischen Raths wurde so gesprochen, dass *Podocz* seinem Knabe *Kasmir* 30. Streiche geben solle indem sie alle beyde Beschimpfer des grossen Prophetens sind.

Keine Straffe kann so gross seyn, als diejenige, welche wider die Instincten der Natur gegeben wird.

Der kleine *Kasmir* wird gebunden auf die Erde hingeworfen, seinem Vater aber wird die türkische Peitsche in die Hand gegeben, dass er ihn peitschen soll; er that es aber nicht, und entschloss sich lieber zu sterben, als diese entsetzliche Pflicht zu verrichten. Da fangen die Sklaven an, aus dem Befehl des *Mufti*, den *Podocz* ohne Barmherzigkeit zu schlagen; sein Knab bittet ihn von der Erde, weinend, dass er ihn nur schlagen sollte.

Ein Sklav schlägt den weinenden Knab auf das Gesicht,

dottam, hogy nem szeretném a' napot, sőt ellenben azt mondtam, hogy szeretem. A' Podocz szive meg tellyesedett örömmel, halván ezt a' feleletet; De az az öröm majd sirásra változa: mert a' Muftik azt végezték, hogy Podocz az ő fiára harminczat csapjon; mivel mind a' ketten káromlották a' nagy Prófétát.

Egy büntetés se esik olly nehezen, mint az, a' mellynek végben vitele a' természet ellen parancsoltatik.

A' kis Kazimir meg kötöztetik, a' földre vettetik, az Atyának pedig a' Török korbács kezébe adatik, hogy azzal korbácsolná-meg a' fiát. De Podocz azt meg nem cselekedte, készebb lévén meg-halni, mint ezt az irtóztató kötelességet véghez vinni. Akkor a' Török rabok a' Mufti parancsolatjából Podoczot csapdosni kezdték, minden könyörületesség nélkül, az ő fia pedig sirva kéré a' földről, hogy csak verje-meg.

Egy Török rab a' síro Kazimirt pofon vágja, és ábrázat-

und verwundete ihn. *Podocz* konnte sich nicht enthalten, sondern schlug diesen Elenden zu Boden.

Die Amerikaner, welche schon die mahometanische Lehre lang bekenneten, wurden bey dieser traurigen Scene in ihrem Herze alle entrüstet; die Stimme der Natur rief sie zur Hilfe; sie empörten sich wider den Mahomet, und wurden auf der Stelle wiederum Amerikaner in ihrem Glauben; sie brachten die türkische Sklaven, die *Muftien*, die sie fanden, alle um; befreieten den *Podocz* sammt seinem Knabe und lieffen weg.

Man kann in dieser traurigen Geschichte sehen, wie die beleidigte Natur sich rächen kann, wenn jemand ihre Rechte beschimpfet.

Podocz flohe nach diesem in Turkey von einem Orte zum andern. Es gieng aber zu der Zeit ein Diener Roms in der Turkey herum, um Sklaven zu erlösen; er war lang gekleidet, und trug ein Kreutz an der Brust. *Podocz* kam mit ihm von ohngefähr zusammen, erfahrt von ihm, dass er

ját meg-sebesítette; *Podocz* meg nem tartóztathatta magát, hanem azt a' rabot, azonnal földhöz vágta.

Az Amerikábéliek, kik a' Mahomed tudományára már régen állottanak, ezen a' szomorú történeten nagyon meg szomorodtanak. A természet szava segítségre hívá őket. Mahomed ellen támadtak, és azon helyen ismét az Amerikai hitre térnek. A' mennyi Muftit és rabokat csak meg kaphattak, azokat meg ölték, 's *Podocz*ot, és fiát meg szabadítván, el szöktenek.

Ezen esetből ki-tetszik, mennyire álhat boszszút a' meg sértetett természet, ha valaki annak jussát meg-sérti.

Podocz annakutána Török Országban egy helyről más helyre szaladgált. Abban az időben pedig egy Római hiten lévő Szerzetes a' Keresztyény rabok meg váltások végett Török Országban mulatott. Ez hoszszú fejr ruhát, melyen

nicht in Turkey gebohren wäre; bittet ihn gleich, dass er ihn unter seine erlöste Sklaven zählen möchte, nachdem er ihm seine Geschichte in Thränen erzählte. Der gute Diener Roms wurde gerührt, nahm ihn auf mit seinem Knabe, und erwies ihm so viel Güte, Freundschaft, als wenn er sein Vater gewesen wäre.

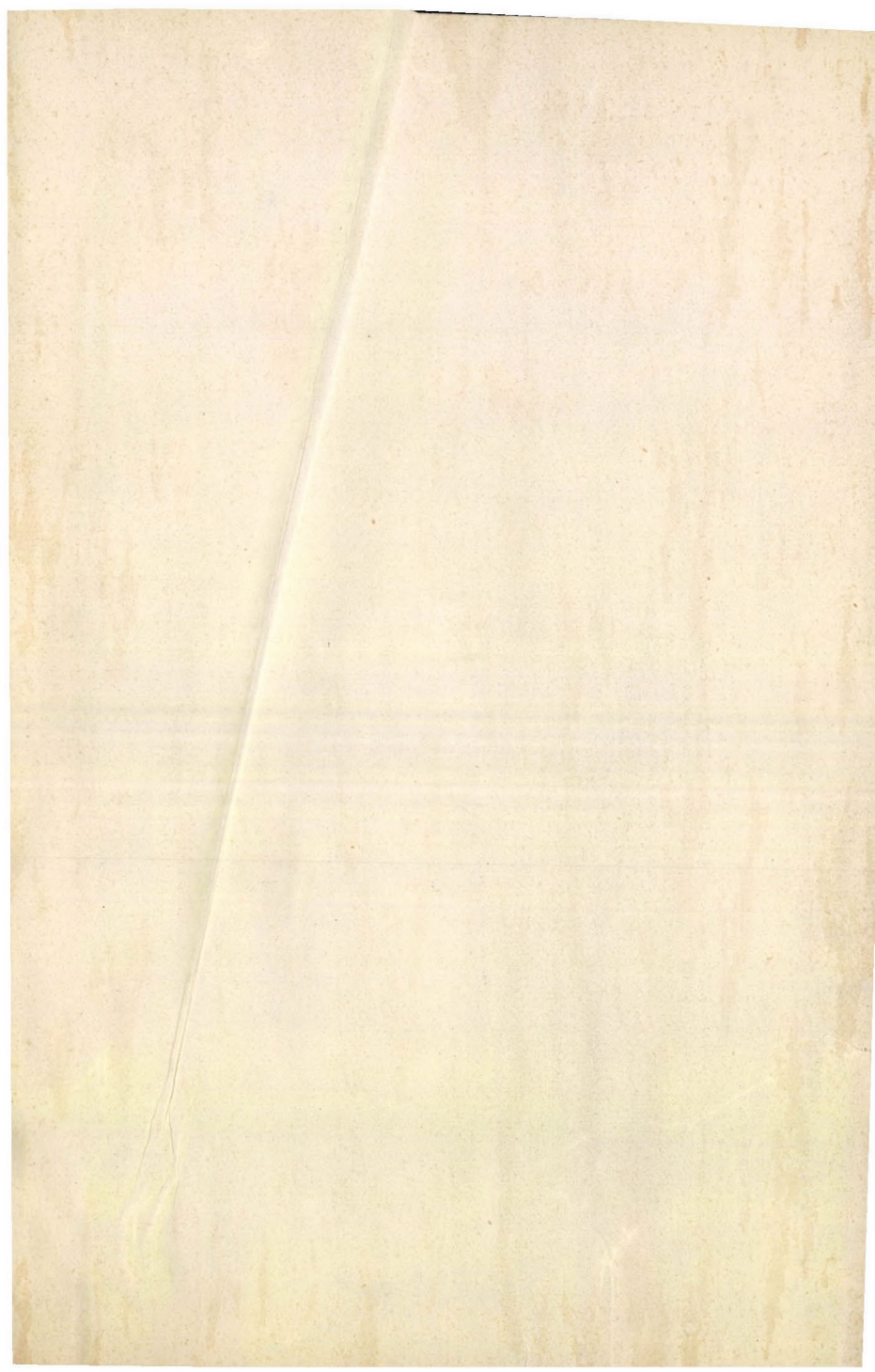
Des kleine *Kasmir*, gerührt durch die Wohlthaten dieses Mannes, sagt seinem Vater: Mein Vater! dieser Mensch hat einen guten Propheten, denn er ist menschlich, gütig, tugendhaft, mitleidig, wohlthätig. Nehmen wir seinen Propheten an! *Podocz* gehorchte dem *Kasmir*, weil er ihm in seiner Erfahrung selbst Recht geben musste, und wurde ein Christ.

pedig posztóból varrott keresztet hordott.¹ *Podocz* történetből ezzel össze-akad, 's meg érti, hogy ez nem Török Országi fi lett legyen, 's mindjárt kéri, hogy ötet a' megváltott rabok közzé számlálja; megbeszélvén előbb siránkozva a' maga történeteit. A' jó szerzetes meg illetődött ezen, 's gyermekével együtt magához vévé, és annyi jó teteményyét 's barátságát mutatta hozzá, mint ha Attya lett volna.

A kis *Kazimir* meg illetődvén ezen férfi jó teteményén, így szólla az Attyához: Ennek a' férfinak jó Prófétája van, mert ő emberséges, jó könyörülő, és jól tévő, légyünk az ő Prófétájáé. *Podocz* *Kazimir*nak² ebbéli tanácsára reá állott, mivel azt helyben kellett hagyni, és *Keresztyénné* léve.

¹ Ez a' Szerzetes a' Trinitariusok közül-való vólt mivel ezeknek tiszték a' *Keresztyén* raboknak ki váltása. (*Kazinczy* jegyzete.)

² A szövegben hibásan: *Kizimir*.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. **SZÉKELY SÁNDOR, A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.
2. **Pálos iskola-drámák a XVIII. évszázadból.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill
3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.
4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.
5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.
6. **Gyöngyösi István. A csalárd Cupidonak kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa.** A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor
7. **Bessenyei György. A természet világa v. a józan okosság.** Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.
8. **Dugonics András. Az arany pereczek.** III. kiad. Kialta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.
9. **Balogh István. Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.
10. **Mondolat.** Dicshalom 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.
11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú bírálatai és Somogy Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.
12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* című könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.
13. **Bessenyei György. Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.
14. **Bolyai Farkas. II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 112 lap, ára 1 kor.
15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 247 lap, ára 2 kor.
16. **Bessenyei György. Lais vagy az erkölcsi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. 102 lap, ára 1 kor.

17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta TóTH REZSŐ. 206 lap, ára 2 kor.
18. **Gesta Romanorum.** Fordította HALLER JÁNOS. Kolozsvár. 1695. Kiadta KATONA LAJOS. 516 lap, ára 4 korona.
19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. RUPP KORNÉL. 183 lap. 1 kor. 60 fill.
20. **Kazinczy Ferencz. Tővisek és virágok.** Széphalom 1811. Kiadta BALASSA JÓZSEF. 100 lap. 1 kor.
21. **Protestáns iskoladramák.** Összegegyjtötte és kiadta BERNÁTH LAJOS. 410 lap. 4 kor.
22. **Költői elbeszélések** KRESKAY IMRE hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. HATTYUFFY DEZSŐ. 124 lap. 1 K 50 f.
23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta CSÁSZÁR ELEMÉR. 324 lap. 4 kor. 50 fill.
24. **Versegly Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják CsÁSZÁR ELEMÉR és MADARÁSZ FLÓRIS. 408 lap. 6 kor.
25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. MIXICH LAJOS. 240 lap. 3 kor.
26. **Szentjóni Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta GÁLOS REZSŐ. 252 lap. 5 kor.
27. **Magyari István. Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 278 lap. 5 kor.
28. **Földi János magyar grammatikája.** Közzéteszi GULYÁS KÁROLY. 304 lap. 6 kor.
29. **Révai Miklós magyar nyelvi és irodalmi kézikönyve.** «A' magyar deáki történet». Az eredeti kéziratból, részben első ízben kiadta utószóval, tartalommutatóval ellátta Dr. RUBINYI MÓZES. 120 lap. 3 kor.
30. **Bessenyei György. Az embernek próbája.** 1772 és 1803. Kiadta HARSÁNYI ISTVÁN. 196 lap. 5 kor.
31. **Apollonius históriája.** Kolozsvár 1591. Kiadta BEREZ SÁNDOR. 90 lap. 3 kor.
32. **Csiksomlyói iskoladramák.** Kiadták ALSZEGHY ZSOLT és SZLÁVIK FERENCZ 210 lap. 4 kor.
33. **Illei János. Tornyo Péter.** Kiadta ALSZEGHY ZSOLT. 73 lap. 1 kor. 60 fill.